

Gerechtshof Den Haag
Zaaknummer: 200.302.332
Zittingsdatum: 2 april 2024
Zittingsdag 1 – Deel 1 van 2

SPREEKAANTEKENINGEN

in de zaak van:

SHELL PLC,

een vennootschap opgericht naar vreemd recht,
statutair gevestigd en kantoorhoudend te
Londen, Verenigd Koninkrijk,

Appellante, oorspronkelijk gedaagde,

Advocaten: mr. D.F. Lunsingh Scheurleer en
mr. T. Drenth

en (als gevoegde partij):

STICHTING MILIEU EN MENS

Advocaat: mr. D.J.B. Bosscher

tegen:

- 1. VERENIGING MILIEUDEFENSIE,**
- 2. STICHTING GREENPEACE**
NEDERLAND,
- 3. LANDELIJKE VERENIGING TOT**
BEHOUD VAN DE WADDENZEE,
- 4. STICHTING TER BEVORDERING**
VAN DE
FOSSIELVRIJBEWEGING,
- 5. STICHTING BOTH ENDS,**
- 6. JONGEREN MILIEU ACTIEF,**

Geïntimeerden, oorspronkelijk eiseressen,

Advocaat: mr. R.H.J. Cox, mr. M.J. van Reij en
mr. A.J.M. van Diem

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding.....	1
1.1	<i>Woord vooraf.....</i>	<i>1</i>
1.2	<i>De vraag die voorligt is níet of klimaatverandering dringend tot actie noopt.....</i>	<i>2</i>
1.3	<i>Deze zaak gaat met name over Scope 3; geen belang bij bevel voor Scope 1 en 2 .....</i>	<i>4</i>
1.4	<i>De standpunten van Shell in hoofdlijnen.....</i>	<i>7</i>
1.5	<i>Belangrijkste feitelijke context: de kenmerken van de energietransitie en de gevolgen daarvan .....</i>	<i>15</i>

Geachte leden van het hof,

1. INLEIDING

1.1 Woord vooraf

- 1.1.1 Vandaag en morgen willen Mr. Drenth en ik graag uiteenzetten waarom het gevraagde reductiebevel (het "**Reductiebevel**") dat eisers in deze zaak nastreven haaks staat op het raamwerk van het Akkoord van Parijs, geen feitelijke grondslag heeft, geen juridische grondslag heeft, de rol van Shell in de energietransitie belemmert, en het bevel het klimaat niet verder helpt.¹ Zoals professor Spier al opmerkte: "*het klimaat [schiet er] evenwel niets [mee] op*".² Het Reductiebevel kan daarom niet worden opgelegd.
- 1.1.2 Dat Reductiebevel houdt in dat Shell (i) haar eigen emissies (Scope 1 en 2) reduceert en (ii) dat zij de emissies van haar klanten en de eindgebruikers van haar producten vermindert voor zover die zijn verbonden aan het wereldwijde gebruik van de producten die Shell levert (Scope 3). Voor Scope 2 en 3 geldt dat sprake is van een zwaarwegende inspanningsverplichting. Voor het gezamenlijk volume aan emissies van Scope 1, 2 en 3 zou dit moeten gebeuren met netto 45% per eind 2030 ten opzichte van 2019. Eisers baseren het bevel op een vermeende ongeschreven rechtsplicht van Shell (de "**Reductieverplichting**").
- 1.1.3 Het aannemen van het bestaan van een dergelijke verplichting en het op grond daarvan opleggen van het Reductiebevel komt neer op het maken van recht, in plaats van het vinden van een ongeschreven norm. En gaat zo de rechtsvormende taak van de rechter te buiten. Daarnaast is het Reductiebevel eenvoudigweg niet effectief in het verminderen van de wereldwijde emissies. Het kan zelfs averechts werken.
- 1.1.4 Deze zaak loopt nu vijf jaar. Op een maand na is het drie jaar geleden dat de Rechtbank haar vonnis wees. In die jaren is er veel veranderd, en ook veel bereikt op het gebied van klimaatbeleid en energietransitie.³ Shell ondersteunt veel van deze maatregelen en draagt daar ook aan bij.⁴

---

¹ Waar gesproken wordt over eisers in deze spreekantekeningen worden daarmee alle geïntimeerden, oorspronkelijk eiseressen, in de hoofdzaak bedoeld.

² J. Spier, 'Milieudefensie v. Shell: een sirenenzang? Suggesties voor een beter alternatief' in: W.J.M. van Veen, A. Hammerstein, J.L. Smeehuijzen, A.F. Verdam & J. Spier, *De klimaatzaak tegen Shell (ZIFO-reeks nr. 35)*, Deventer: Wolters Kluwer 2022, p. 53.

³ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, hoofdstukken 1-3.

⁴ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, hoofdstuk 5.

- 1.1.5 Voordat we verder ingaan op deze zaak, zou ik graag twee inleidende opmerkingen willen maken. Maar allereerst wil ik namens Shell haar erkentelijkheid uitspreken voor de vele tijd die uw hof heeft vrijgemaakt voor de behandeling van deze zaak. Shell is u ook erkentelijk voor het feit dat partijen op 19 maart 2024 een schriftelijke pleitnota mochten indienen.

1.2 De vraag die voorligt is níet of klimaatverandering dringend tot actie noopt

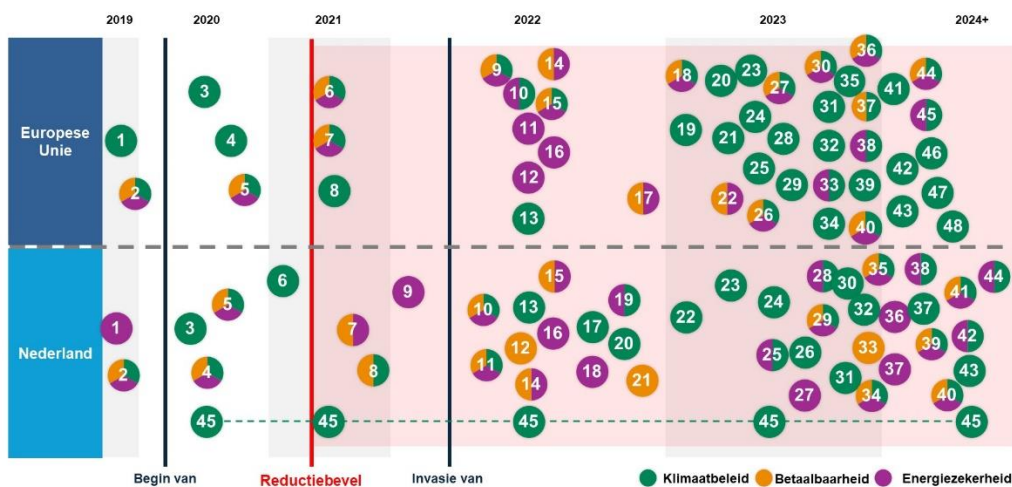
- 1.2.1 Dan mijn eerste inleidende opmerking. Het is belangrijk om stil te staan waar deze zaak *níet* over gaat.
- 1.2.2 Ten eerste: deze zaak gaat níet over de vraag *of* het tegengaan van klimaatverandering dringend tot actie noopt. Die noodzaak bestaat. Shell is het daarmee eens en zij steunt dan ook de ambitieuzere doelstelling van het Akkoord van Parijs om de stijging van de gemiddelde mondiale temperatuur tot 1,5°C te beperken.
- 1.2.3 In het licht daarvan is het opvallend te noemen dat Milieudefensie c.s. liefst 23 pagina's van de 30 van haar schriftelijke pleitnota besteden aan de urgentie van het tegengaan van klimaatverandering.⁵ Maar dat is niet in geschil. Dat is te meer bijzonder omdat Milieudefensie vorige maand nog, in een poging om een aantal producties van M&M buiten het geding te houden, nu juist aan uw hof schreef dat "*de ernst en urgentie van klimaatverandering, de bevindingen van het IPCC en de mondiale consensus over de aanpak van klimaatverandering [...] geen deel uit[maken] van de rechtsstrijd in hoger beroep.*"⁶ De respons van overheden en wetgevers op het gebied van klimaatwetgeving en -beleid krijgt in het schriftelijk pleidooi van Milieudefensie overigens geen aandacht. En die respons van wetgevers en beleidsmakers is in deze zaak van groot belang en van grote relevantie. Shell heeft daarop in haar schriftelijke pleitnota van Shell van 19 maart al gewezen. Om daarvan snel een beeld te geven: dit plaatje laat zien welke maatregelen de afgelopen jaren allemaal zijn genomen op het gebied van klimaat en betaalbaarheid en leveringszekerheid van energie. Zowel op het niveau van EU als in Nederland. Het vervolgplaatje bevat de legenda en in Bijlage A bij deze spreekantekeningen zijn alle vindplaatsen van die maatregelen opgesomd.

---

⁵ In het vervolg van deze spreekantekeningen zullen Milieudefensie c.s. in enkelvoud worden aangeduid. Waar gesproken wordt over Milieudefensie in deze spreekantekeningen worden daarmee alle geïntimeerden, oorspronkelijk eiseressen, in de hoofdzaak bedoeld.

⁶ Brief van mr. Cox aan het Hof van 5 maart 2024.

Overzicht van energiemaatregelen in de EU en Nederland sinds 2019

Overzicht van energiemaatregelen in de EU en Nederland sinds 2019 (II)

Year	Measure	Year	Measure	Year	Measure
2019	1. Clean Vehicles Directive (Jun-2019)	2020	15. Gas Demand Reduction Plan (Jul-22)	2021	27. Revised EU ETS Directive (Jun-23)
	2. EU Green Deal (Dec-19)		16. EU Azerbaijan Memorandum of Understanding (Jul-22)		28. Alternative Fuels Infrastructure Directive (Jul-23)
	3. EU Hydrogen Strategy & Alliance (Jul-20)		17. EU Council Regulation 2022/2670, enhancing solidarity through better coordination of gas (Dec-22)		29. FuelEU Maritime (Jul-23)
	4. EU Methane Strategy (Oct-20)		18. Green Industrial Plan (Jan-23)		30. Revised Energy Efficiency Directive (Sep-23)
	5. EU Offshore Renewable Strategy (Nov-20)		19. CSDDD (Jan-23)		31. Adjusted EU NDC recommends EU to 55% reduction by 2030 (Oct-23)
	6. EU Climate Law (Jul-21)		20. European Hydrogen Bank (Mar-23)		32. RefuelEU Aviation (Oct-23)
	7. Fit for 55 Package (Jul-21)		21. ZEV target passenger cars and LUV (Apr-23)		33. Wind Power Action Plan (Oct-23)
	8. Clean Hydrogen Joint Undertaking (Jul-21)		22. Energy Platform Tender (Apr-23)		34. New Renewable Energy Directive (RED III) (Oct-23)
	9. EU Energy Platform (Apr-22)		23. Amended Effort Sharing Regulation (May-23)		35. Methane Directive (Nov-23)
	10. RedPower EU (Mar-22)		24. ETS 2 Directive (May-23)		36. EMD Regulation (Dec-23)
	11. Security of Supply Regulation Amended (Jun-22)		25. Revised LULUCF Directive (May-23)		37. EU Action Plan for GtL (Dec-23)
	12. EU Export Israel (Jun-22)		26. Carbon Border Adjustment Mechanism (May-23)		38. Gas & Hydrogen Market Package (Dec-23)
	13. Revised Ten E Regulation adopted (Jun-22)				39. Revised Energy Performance Buildings (Dec-23)
	14. Gas Storage Regulation (Jul-22)				
2020	1. Bescherm- en Herstelplan Gas (BH-G) (okt-19)	2022	15. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)	2023	26. Wijziging van de Klimaatwet (implementatie Europese Klimaatwet) (Jul-23)
	2. Klimaatwet (Jul-19)		16. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)		27. Wetgeving Gas LNG Terminal Rotterdam (Aug-23)
	3. Kabinetsvisie waterstof (maart-20)		17. Versnellingsplan gaswinning Noordzee (Jul-22)		28. Definitief vaststellingsbesluit Groningenveld 2023-2024 (sep-23)
	4. Akkoord voor de Noordzee (Jun-20)		18. Windenergie op zee 2030-2050 (sep-22)		29. Belastingplan 2023 (sep-23)
	5. Klimaatwet over revalue Nederlandse energiebelasting (sep-20)		19. Nieuwe LNG terminal in Eemthuis (sep-22)		30. Gezamenlijke verklaring van Nederland en Duitsland voor samenwerking op het gebied van grensoverschrijdend transport van CO2 (okt-23)
	6. Wet CO2-hedific industrie (Jan-21)		20. Rijksoverheid Waterstof (nov-22)		31. Marktonwikkeling en ordening van CO2-transport en opslag (okt-23)
	7. Belastingplan 2022 (Voorzieningen en bonusverschuldheid energie) (okt-21)		21. Wet digitale solidariteitsbijdrage (Jan-23)		32. Toelafte van Klimaatfonds (okt-23)
	8. Coalitieakkoord Nederland-Halte II (okt-21)		22. Riepeling aansluitend voor energie voor konveneruurs 2022 (Jan-23)		33. Brief minister voor K&E: Vierde voortgangrapportage prijzplafond (dec-23)
	9. Mondiale verhoging aanpak van Groningenveld gaswinning 2021-2022 (Jan-22)		23. Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (maart-23)		34. Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) (dec-23)
	10. Maatwerkafspraken (Apr-22)		24. Energie diplomatie en import van waterstof (Jan-23)		35. Nota minister van Fin: wetsvoorstel Wet fiscale stimuleringen industrie en elektriciteit verbruik (dec-23)
	11. Energiebesparingscampagne (Apr-22)		25. Besluit bouwwerken leefomgeving in verband met de actualisatie van de energiebesparingsplicht voor utiliteitsgebouwen en andere andere voorzieningen (Aanscherping energiebesparingsplicht) (Jul-22)		36. Brief Staatssecretaris Milieu: Raming GTS gas: jaar 2024-2025 (Jan-24)
	12. Wet Aansluitende fiscale koopkrachtmaatregelen 2022 (mrt-22)				
	13. Wet Aansluitende rouwtoelating windenergie op zee 2023 (Jan-22)				
	14. Afkondiging vroege tijde waarschuwing in Nederland				
2021	1. Bescherm- en Herstelplan Gas (BH-G) (okt-19)	2022	15. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)	2023	26. Wijziging van de Klimaatwet (implementatie Europese Klimaatwet) (Jul-23)
	2. Klimaatwet (Jul-19)		16. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)		27. Wetgeving Gas LNG Terminal Rotterdam (Aug-23)
	3. Kabinetsvisie waterstof (maart-20)		17. Versnellingsplan gaswinning Noordzee (Jul-22)		28. Definitief vaststellingsbesluit Groningenveld 2023-2024 (sep-23)
	4. Akkoord voor de Noordzee (Jun-20)		18. Windenergie op zee 2030-2050 (sep-22)		29. Belastingplan 2023 (sep-23)
	5. Klimaatwet over revalue Nederlandse energiebelasting (sep-20)		19. Nieuwe LNG terminal in Eemthuis (sep-22)		30. Gezamenlijke verklaring van Nederland en Duitsland voor samenwerking op het gebied van grensoverschrijdend transport van CO2 (okt-23)
	6. Wet CO2-hedific industrie (Jan-21)		20. Rijksoverheid Waterstof (nov-22)		31. Marktonwikkeling en ordening van CO2-transport en opslag (okt-23)
	7. Belastingplan 2022 (Voorzieningen en bonusverschuldheid energie) (okt-21)		21. Wet digitale solidariteitsbijdrage (Jan-23)		32. Toelafte van Klimaatfonds (okt-23)
	8. Coalitieakkoord Nederland-Halte II (okt-21)		22. Riepeling aansluitend voor energie voor konveneruurs 2022 (Jan-23)		33. Brief minister voor K&E: Vierde voortgangrapportage prijzplafond (dec-23)
	9. Mondiale verhoging aanpak van Groningenveld gaswinning 2021-2022 (Jan-22)		23. Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (maart-23)		34. Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) (dec-23)
	10. Maatwerkafspraken (Apr-22)		24. Energie diplomatie en import van waterstof (Jan-23)		35. Nota minister van Fin: wetsvoorstel Wet fiscale stimuleringen industrie en elektriciteit verbruik (dec-23)
	11. Energiebesparingscampagne (Apr-22)		25. Besluit bouwwerken leefomgeving in verband met de actualisatie van de energiebesparingsplicht voor utiliteitsgebouwen en andere andere voorzieningen (Aanscherping energiebesparingsplicht) (Jul-22)		36. Brief Staatssecretaris Milieu: Raming GTS gas: jaar 2024-2025 (Jan-24)
	12. Wet Aansluitende fiscale koopkrachtmaatregelen 2022 (mrt-22)				
	13. Wet Aansluitende rouwtoelating windenergie op zee 2023 (Jan-22)				
	14. Afkondiging vroege tijde waarschuwing in Nederland				
2022	1. Bescherm- en Herstelplan Gas (BH-G) (okt-19)	2023	15. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)	2024	26. Wijziging van de Klimaatwet (implementatie Europese Klimaatwet) (Jul-23)
	2. Klimaatwet (Jul-19)		16. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)		27. Wetgeving Gas LNG Terminal Rotterdam (Aug-23)
	3. Kabinetsvisie waterstof (maart-20)		17. Versnellingsplan gaswinning Noordzee (Jul-22)		28. Definitief vaststellingsbesluit Groningenveld 2023-2024 (sep-23)
	4. Akkoord voor de Noordzee (Jun-20)		18. Windenergie op zee 2030-2050 (sep-22)		29. Belastingplan 2023 (sep-23)
	5. Klimaatwet over revalue Nederlandse energiebelasting (sep-20)		19. Nieuwe LNG terminal in Eemthuis (sep-22)		30. Gezamenlijke verklaring van Nederland en Duitsland voor samenwerking op het gebied van grensoverschrijdend transport van CO2 (okt-23)
	6. Wet CO2-hedific industrie (Jan-21)		20. Rijksoverheid Waterstof (nov-22)		31. Marktonwikkeling en ordening van CO2-transport en opslag (okt-23)
	7. Belastingplan 2022 (Voorzieningen en bonusverschuldheid energie) (okt-21)		21. Wet digitale solidariteitsbijdrage (Jan-23)		32. Toelafte van Klimaatfonds (okt-23)
	8. Coalitieakkoord Nederland-Halte II (okt-21)		22. Riepeling aansluitend voor energie voor konveneruurs 2022 (Jan-23)		33. Brief minister voor K&E: Vierde voortgangrapportage prijzplafond (dec-23)
	9. Mondiale verhoging aanpak van Groningenveld gaswinning 2021-2022 (Jan-22)		23. Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (maart-23)		34. Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) (dec-23)
	10. Maatwerkafspraken (Apr-22)		24. Energie diplomatie en import van waterstof (Jan-23)		35. Nota minister van Fin: wetsvoorstel Wet fiscale stimuleringen industrie en elektriciteit verbruik (dec-23)
	11. Energiebesparingscampagne (Apr-22)		25. Besluit bouwwerken leefomgeving in verband met de actualisatie van de energiebesparingsplicht voor utiliteitsgebouwen en andere andere voorzieningen (Aanscherping energiebesparingsplicht) (Jul-22)		36. Brief Staatssecretaris Milieu: Raming GTS gas: jaar 2024-2025 (Jan-24)
	12. Wet Aansluitende fiscale koopkrachtmaatregelen 2022 (mrt-22)				
	13. Wet Aansluitende rouwtoelating windenergie op zee 2023 (Jan-22)				
	14. Afkondiging vroege tijde waarschuwing in Nederland				
2023	1. Bescherm- en Herstelplan Gas (BH-G) (okt-19)	2024	15. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)	2025	26. Wijziging van de Klimaatwet (implementatie Europese Klimaatwet) (Jul-23)
	2. Klimaatwet (Jul-19)		16. Tijdelijke gasaangevoerspanning grote gasverbruikers (Jan-24)		27. Wetgeving Gas LNG Terminal Rotterdam (Aug-23)
	3. Kabinetsvisie waterstof (maart-20)		17. Versnellingsplan gaswinning Noordzee (Jul-22)		28. Definitief vaststellingsbesluit Groningenveld 2023-2024 (sep-23)
	4. Akkoord voor de Noordzee (Jun-20)		18. Windenergie op zee 2030-2050 (sep-22)		29. Belastingplan 2023 (sep-23)
	5. Klimaatwet over revalue Nederlandse energiebelasting (sep-20)		19. Nieuwe LNG terminal in Eemthuis (sep-22)		30. Gezamenlijke verklaring van Nederland en Duitsland voor samenwerking op het gebied van grensoverschrijdend transport van CO2 (okt-23)
	6. Wet CO2-hedific industrie (Jan-21)		20. Rijksoverheid Waterstof (nov-22)		31. Marktonwikkeling en ordening van CO2-transport en opslag (okt-23)
	7. Belastingplan 2022 (Voorzieningen en bonusverschuldheid energie) (okt-21)		21. Wet digitale solidariteitsbijdrage (Jan-23)		32. Toelafte van Klimaatfonds (okt-23)
	8. Coalitieakkoord Nederland-Halte II (okt-21)		22. Riepeling aansluitend voor energie voor konveneruurs 2022 (Jan-23)		33. Brief minister voor K&E: Vierde voortgangrapportage prijzplafond (dec-23)
	9. Mondiale verhoging aanpak van Groningenveld gaswinning 2021-2022 (Jan-22)		23. Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (maart-23)		34. Nationaal Plan Energiesysteem (NPE) (dec-23)
	10. Maatwerkafspraken (Apr-22)		24. Energie diplomatie en import van waterstof (Jan-23)		35. Nota minister van Fin: wetsvoorstel Wet fiscale stimuleringen industrie en elektriciteit verbruik (dec-23)
	11. Energiebesparingscampagne (Apr-22)		25. Besluit bouwwerken leefomgeving in verband met de actualisatie van de energiebesparingsplicht voor utiliteitsgebouwen en andere andere voorzieningen (Aanscherping energiebesparingsplicht) (Jul-22)		36. Brief Staatssecretaris Milieu: Raming GTS gas: jaar 2024-2025 (Jan-24)
	12. Wet Aansluitende fiscale koopkrachtmaatregelen 2022 (mrt-22)				
	13. Wet Aansluitende rouwtoelating windenergie op zee 2023 (Jan-22)				
	14. Afkondiging vroege tijde waarschuwing in Nederland				

1.2.4 Ten tweede: deze zaak gaat ook niet over de vraag of het bereiken van de doelstellingen van het Akkoord van Parijs een transformatie van het huidige energiesysteem vereist. Partijen zijn het ook daarover eens. Shell steunt dan ook de uitkomst van de *Conference of the Parties 28* ("COP28"), met inbegrip van de wereldwijde inspanning tot: *"transitioning away from fossil fuels in energy systems, in a just, orderly and equitable manner."*⁷

⁷ Productie S-243, United Nations Framework Convention on Climate Change ("UNFCCC"), 13 december 2023, *Outcome of the first global stocktake*, Proposal by the President, Draft Decision - /CMA.5 (de 'UAE Consensus'), par. 28(d).

1.2.5 Ten derde: deze zaak gaat evenmin over de vraag of bedrijven een rol hebben te spelen in de energietransitie. Daar is wat Shell betreft geen discussie over. Shell heeft doelen gesteld om de emissies verbonden aan haar eigen activiteiten tegen eind 2030 met netto 50% te verminderen ten opzichte van 2016. Ik heb het dan over de Scope 1- en Scope 2-emissies. Eind 2023 heeft Shell al meer dan 60% van haar doel behaald om haar Scope 1- en 2-emissies te halveren tegen einde 2030.⁸ Ook werkt Shell samen met haar klanten om hen te helpen hun emissies te verminderen, bijvoorbeeld door het aanbod van duurzamere alternatieven. Zo heeft Shell onlangs een nieuwe ambitie aangekondigd waarbij de uitstoot van klanten als gevolg van het gebruik van Shells olieproducten in 2030 met 15-20% wordt verminderd in vergelijking tot 2021 (Scope 3, categorie 11). Dat is meer dan 40% ten opzichte van de door Shell voor 2016 gerapporteerde emissies.⁹

1.3 Deze zaak gaat met name over Scope 3; geen belang bij bevel voor Scope 1 en 2

1.3.1 Ik kom nu bij mijn tweede inleidende opmerking.

1.3.2 Shells doelstellingen voor Scope 1- en 2-emissies gaan verder dan het gevorderde Reductiebevel. Milieudefensie erkent dat ook. Aldus haar directeur de heer Pols, die zei: "*Dat is meer dan de 45 procent die we hadden geëist. Dat is mooi.*"¹⁰ Milieudefensie erkent dat nu ook in deze procedure, namelijk in haar schriftelijke pleitnota.¹¹ Toch vraagt Milieudefensie nog altijd een reductiebevel met betrekking tot die emissies. Maar zij heeft daar geen belang meer bij. Zelfs als er ten aanzien van Scope 1 en 2 een reductieverplichting zou bestaan – wat Shell betwist – dan nog is er geen dreiging dat Shell daar niet aan zou voldoen. Dit blijkt

---

⁸ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 5.1.2; Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 47.

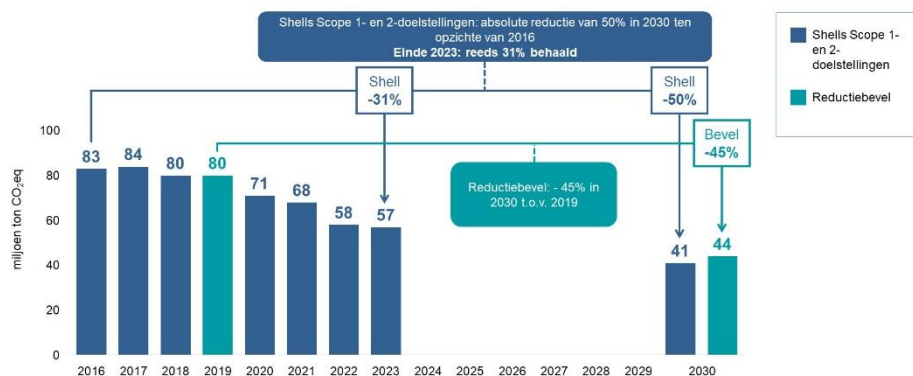
⁹ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 51: "*Customer emissions from the use of [Shell's] oil products (Scope 3, Category 11) were 517 million tonnes carbon dioxide equivalent (CO₂e) in 2023, 569 million tonnes CO₂e in 2021 and 819 million tonnes CO₂e in 2016. Of the 40% reduction by 2030, around 8 percentage points are related to volumes associated with additional contracts being classified as held for trading purposes, impacting reported volumes from 2020 onwards.*" Zie ook de Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 5.1.6.

¹⁰ Productie S-276, W. Wittebrood, 27 januari 2024, 'Donald Pols (Milieudefensie) wil met ING voorbeeld stellen: 'Multinationals hebben zich buiten de rechtsorde geplaatst', *MTsprout*, zegt de directeur van Milieudefensie naar aanleiding van de aangekondigde procedure tegen ING dat Shell heeft "*aangekondigd dat ze hun ambities aanscherpen en de absolute uitstoot tegen 2030 met 50 procent verminderen (scope 1 en 2, de directe uitstoot en die van toeleveranciers, red.). Dat is meer dan de 45 procent die we hadden geëist. Dat is mooi.*", p. 5.

¹¹ Schriftelijk pleidooi zijdens Milieudefensie, d.d. 19 maart 2024, fit f par. 111.

uit het feit dat Shell eind 2023 al 60% van deze reductiedoelstelling heeft verwezenlijkt.¹²

Shells Scope 1- en 2-doelstellingen gaan verder dan het Reductiebevel

Bron: Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 3

1.3.3 Mogelijk wil Milieudefensie om andere redenen haar vordering ten aanzien van Scope 1- en 2-emissies handhaven. De directeur van Milieudefensie zei recentelijk over de nieuwe zaak tegen ING: *"Dit traject is onderdeel van een strategie die op drie pijlers rust: recht, beleid en publieke druk. Die pijlers grijpen allemaal in elkaar. Begin februari starten we een grote publiekscampagne om mede-eisers te werven in de ING-zaak. Nog een reden dat we ING verkiezen boven JPMorgan; het is publicitair aansprekender. En ondertussen blijven we lobbyen."*¹³ En op de vraag wat de betekenis is van een eventuele overwinning in de zaak tegen ING zei hij: *"Dat zou vergelijkbaar zijn met onze overwinning op Shell. Heel praktisch is er dan een juridisch precedent geschapen waarmee ook andere financiële instellingen aangesproken kunnen worden."*¹⁴

1.3.4 In het kader van de actie tegen ING verspreidt Milieudefensie (digitale) posters.¹⁵

¹² Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 3 en 47.

¹³ Productie S-276, W. Wittebrood, 27 januari 2024, 'Donald Pols (Milieudefensie) wil met ING voorbeeld stellen: 'Multinationals hebben zich buiten de rechtsorde geplaatst', *MTsprout*, p. 4.

¹⁴ Productie S-276, W. Wittebrood, 27 januari 2024, 'Donald Pols (Milieudefensie) wil met ING voorbeeld stellen: 'Multinationals hebben zich buiten de rechtsorde geplaatst', *MTsprout*, p. 5.

¹⁵ Productie S-281, Milieudefensie, 9 februari 2024, 'Shell werd al veroordeeld door de rechter. ING is nu aan de beurt', *LinkedIn*.

Strategie Milieudefensie: veel breder dan Shell alleen

Bron: Productie S-281, Milieudefensie, 9 februari 2024, "Shell werd al veroordeeld door de rechter. ING is nu aan de beurt", [LinkedIn](#)

Daaruit blijkt zonneklaar dat Milieudefensie het Reductiebevel niet alleen op Shell en ING wil toepassen, maar op alle grote ondernemingen in Nederland. Daarom wil ik over Scope 1 en 2 toch nog dit zeggen.

- 1.3.5 Een rechtsplicht om Scope 1- en 2-emissies met 45% te reduceren zou voor veel van de bedrijven die Milieudefensie op de korrel heeft betekenen dat ze in zeer korte tijd hun activiteiten aanzienlijk moeten inperken. Luchtvaartmaatschappijen bijvoorbeeld zouden eenvoudigweg in 2030 ongeveer 45% van hun vluchten moeten schrappen. Dit heeft grote gevolgen voor de Nederlandse economie en industrie. Zoals prof. Kramer opmerkt, zou een bredere toepassing van het Reductiebevel "*leiden tot de-industrialisering en daarmee desastreus zijn voor Nederland.*"¹⁶ In dit verband wil ik ook graag wijzen op de brief van de heer Klooster (directeur van de Vemobin). Hij wijst erop dat een meer algemene toepassing van de Reductieverplichting op bijvoorbeeld de transportsector in Nederland: "*niet haalbaar [is] zonder zeer ingrijpende maatregelen aan de vraagkant, zoals autoloze dagen of een andere ingreep in vervoersbewegingen.*"¹⁷
- 1.3.6 Omdat wat betreft Scope 1- en 2-emissies geen belang meer bij de vordering bestaat, gaat deze zaak tegen Shell dus met name over Scope 3-emissies. De Scope 3-emissies die Shell rapporteert bestaan voornamelijk uit de emissies die zijn verbonden aan het verbruik door de eindgebruikers

¹⁶ Productie S-230, G.J. Kramer, 12 december 2023, *Brief over de Milieudefensie/Shell-procedure*, p. 3.

¹⁷ Productie S-231, E. Klooster, 12 december 2023, *Brief namens VEMOBIN over het Vonnis van de Rechtbank Den Haag in Milieudefensie/Shell*, p. 2.

van de producten die Shell levert.¹⁸ Dat zijn dus de Scope 1- en 2-emissies van Shells klanten. Ik zal daarom ook wel spreken over klantemissies. Shell rapporteert daarover. Maar dat wil niet zeggen dat die klantemissies in juridische zin ook aan Shell kunnen worden toegerekend. Dat kan niet; noch feitelijk, noch juridisch en wij zullen dat nog nader toelichten.

1.3.7 Voor nu is van belang dit voor ogen te blijven houden: het uitgangspunt is en moet zijn dat de verkoop van olie en gas en de koop en het verbruik daarvan door afnemers en eindgebruikers rechtmatig en essentieel is. Overheden reguleren het verbruik door middel van accijnzen en andere beprijzingsmechanismen. Zoals bijvoorbeeld emissiehandelssystemen ("ETS"), CO₂-belasting en aankoopbelastingen op motorvoertuigen. En in deze zaak oordeelde de Rechtbank al dat de huidige "CO₂-uitstoot van de Shell-groep" (waartoe zij ten onrechte ook klantemissies rekende) niet onrechtmatig is.¹⁹ Eisers hebben dat laatste niet bestreden met een grief.

1.3.8 Tot zover mijn tweede inleidende opmerking.

1.4 De standpunten van Shell in hoofdlijnen

1.4.1 In haar vonnis heeft de Rechtbank geoordeeld dat op Shell krachtens ongeschreven privaatrecht jegens de inwoners van Nederland en het Waddengebied de verplichting rust om de emissies die zij rapporteert te verminderen. Ook heeft zij Shell bevolen om die verplichting na te komen.

1.4.2 Die oordelen kunnen geen standhouden. Eén van de meer fundamentele redenen daarvoor is deze. De Rechtbank heeft onvoldoende stilgestaan bij de implicaties van de aard van de energietransitie voor vraag of de vermeende Reductieverplichting bestaat. De aanpak van klimaatverandering hangt immers ten nauwste samen met de energietransitie van conventionele brandstoffen naar duurzame energie. De aard van die transitie kenmerkt zich er onder meer door dat er sprake is van bredere, meervoudige en soms ook onderling tegenstrijdige, publieke belangen. Die meervoudigheid laat zich samenvatten in wat ik het energietrilemma zal noemen.²⁰ Bij een trilemma moet een balans

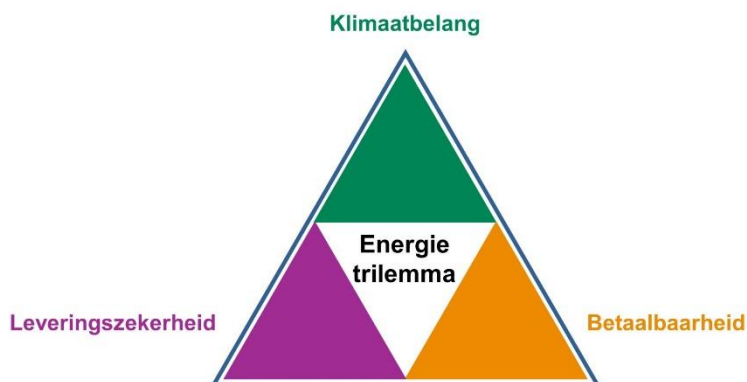
---

¹⁸ Productie S-289, Shell plc, 14 maart 2024, *Annual Report and Accounts 2023* (selectie: kaft, inhoudsopgave, p. 95, p. 103-107, p. 111 en disclaimer), p. 107. De Scope 3-emissies van Category 1, 3 en 11 vormen vrijwel de gehele door Shell gerapporteerde Scope 3 onder de *equity boundary*. In 2023 viel ongeveer 76% van de door Shell binnen deze drie categorieën gerapporteerde Scope 3-emissies in Category 11 (*use of sold products*).

¹⁹ Vonnis, r.o. 4.5.8.

²⁰ Zie ook: Memorie van Grieven, par. 2.2.5-2.2.9; zie over dit concept nader: <https://www.worldenergy.org/transition-toolkit/world-energy-trilemma-index>.

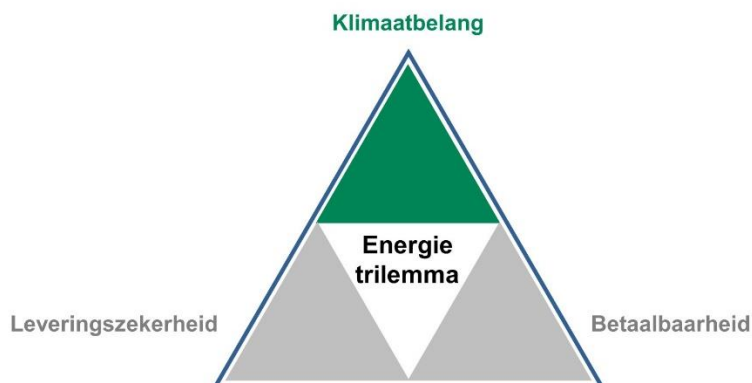
worden gevonden tussen drie doelstellingen die allemaal belangrijk zijn. Dit kan visueel worden weergegeven als een driehoek:

- 1.4.3 Iedere staat zal proberen om doorlopend de juiste balans te vinden tussen deze drie doelen, afhankelijk van de omstandigheden waarin dat land verkeert. Een land dat alleen inzet op betaalbaarheid en leveringszekerheid doet wellicht te weinig aan klimaatbelang; in een land dat alleen oog heeft voor het klimaatbelang kunnen burgers en bedrijven in de problemen komen.
- 1.4.4 In haar vonnis heeft de Rechtbank vooral aandacht gehad voor het klimaatbelang. Zij benoemt weliswaar het belang van leveringszekerheid en betaalbaarheid, maar de strekking van haar oordeel is dat die belangen moeten worden gediend binnen de kaders van de klimaatdoelstellingen.²¹ Het Vonnis en de daaraan ten grondslag liggende vordering van eisers reduceren daarmee de driehoek tot één enkele hoek:

---

²¹ Vonnis, r.o. 4.4.40, slotzin en de nadere uitwerking in r.o. 4.4.41-4.4.43.

Zo maken zij leveringszekerheid en betaalbaarheid ten onrechte op voorhand ondergeschikt. M&M heeft daarvoor aandacht gevraagd, onder andere door het overleggen van diverse rapporten, waaronder van TNO.²²

1.4.5 In haar schriftelijke pleitnota van 19 maart 2024 heeft Shell gewezen op de omvangrijke nieuwe klimaatwetgeving, in Nederland, de EU en ook daarbuiten. Anders dan het Vonnis, houdt bijvoorbeeld het EU Fit for 55-pakket wel rekening met alle drie de punten van het energietrilemma. In plaats van reductiedoelstellingen voor individuele bedrijven, heeft de EU-wetgever gekozen voor maatregelen die uitgaan van sectorale reductiedoelstellingen en markt- en prijzingsmechanismen om die doelstellingen te bereiken.²³ Tegelijkertijd worden betaalbaarheid en leveringszekerheid van energie zoveel mogelijk gewaarborgd.²⁴ De Reductieverplichting staat haaks op de insteek van die wetgevingsmaatregelen. Het vinden van een ongeschreven civielrechtelijke en naar zijn aard bilaterale rechtsplicht gaat in deze context daarom de rechtsvormende taak van de civiele rechter te buiten.

1.4.6 Ik kom nu bij een andere fundamentele reden waarom het Reductiebevel niet kan standhouden. De Rechtbank gaat ten onrechte ervan uit dat iedere

²² Productie 57, Peter Mulder et al., De energietransitie en het risico op vervoersarmoede, TNO, februari 2024.

²³ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.2-2.3.

²⁴ Zie de Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.4 en 3.2. Zie ook de Verordening (EU) 2023/955 van het Europees Parlement en de Raad van 10 mei 2023 tot oprichting van een sociaal klimaatfonds en tot wijziging van Verordening (EU) 2021/1060. Deze Verordening is op 5 juni 2023 in werking getreden. Zie over het SCF nader par. 2.5.16 van de Memorie van Grieven. Zie in dit kader ook artikel 3(2)(g) Nederlandse Klimaatwet.

reductie van gerapporteerde broeikasgassen door een bedrijf een positief effect heeft op het tegengaan van klimaatverandering.²⁵ Maar dat gaat alleen op voor daadwerkelijke reducties van de wereldwijde uitstoot. Reductie van emissies die Shell als Scope 3-emissies rapporteert, zijn echter niet gelijk te stellen met gelijke reducties van daadwerkelijke emissies. Wij zullen morgen uitvoerig toelichten waarom die gelijkstelling niet opgaat. Het is zeer aannemelijk dat het Reductiebevel niet leidt tot een rechtens relevante vermindering van de wereldwijde emissies. Sterker nog, de wereldwijde emissies kunnen zelfs toenemen.

De argumenten van Shell

- 1.4.7 Er bestaat geen deugdelijke en concrete juridische grondslag voor het gevraagde Reductiebevel. Vonnis en vordering kunnen daarom juridisch niet standhouden.
- 1.4.8 Ter toelichting dient zeer kort samengevat het volgende:
- (a) **Deze zaak is wezenlijk anders dan *Urgenda*:** deze vordering, die ingesteld is tegen een individueel bedrijf en niet tegen een staat, kan geen steun ontleen aan – en wordt zelfs ondergraven – door het oordeel van de Hoge Raad in *Urgenda*.²⁶ De Hoge Raad oordeelde in *Urgenda* dat het aan de staat is klimaatbeleid te maken; dit is geen verantwoordelijkheid voor private partijen.
  - (b) **De Reductieverplichting past niet in het stelsel van de wet:** wereldwijd worden ook daadwerkelijk maatregelen genomen en regels gesteld die tot doel hebben te komen tot een oplossing van het klimaatprobleem. Terecht differentiëren die maatregelen steeds tussen landen, sectoren, en energiebronnen. Het door Milieudefensie gevorderde bevel staat haaks op die maatregelen. Een reductieplicht voor individuele bedrijven, zoals in deze zaak aan de orde is, is de afgelopen jaren – dus sinds het Vonnis – tot driemaal toe behandeld en telkens expliciet verworpen.²⁷

---

²⁵ Vonnis, r.o. 4.4.49.

²⁶ HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006, NJ 2020/41 (*Urgenda*).

²⁷ Zie onder meer: Productie S-185, Tweede Kamer moties van de leden Van der Lee en Thijssen en van de leden Teunissen en Van Raan van 4 november 2021 en de stemmingsuitslagen van 9 november 2021; Productie S-186, Minister van Economische Zaken en Klimaat, Minister voor Klimaat en Energie & Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 23 november 2022, *Antwoorden op Kamervragen naar aanleiding van begrotingsbehandeling EZK*. Zie ook: Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 3.3.

Sinds het Vonnis is een reductieverplichting voor bedrijven verworpen door Tweede Kamer en regering

Bron: Productie S-185, Tweede Kamer moties van de leden Van der Lee en Thijssen en van de leden Teunissen en Van Raan van 4 november 2021 en de stemmingsuitslagen van 9 november 2021; Productie S-186, Minister van Economische Zaken en Klimaat, Minister voor Klimaat en Energie & Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 23 november 2022, *Antwoorden op Kamervragen naar aanleiding van begrotingsbehandeling EZK*; Schriftelijke pleitnota tijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 3.3

Het gezochte Reductiebevel staat daarmee op gespannen voet, niet alleen met de Nederlandse wet, maar ook op internationaal en EU-niveau.

- (c) **De gevaarzettingsleer is niet toepasselijk in deze zaak:** het gaat hier niet om gevaarzetting in een specifiek geval. Het gaat om de aanpak van klimaatverandering terwijl tegelijkertijd de energiezekerheid en de betaalbaarheid worden gewaarborgd. Daarvoor zijn doorlopend politieke afwegingen nodig, die via wetgeving de energietransitie vormgeven. De belangen en de opvattingen van de inwoners van Nederland en het Waddengebied op het gebied van klimaat, betaalbaarheid van energie en leveringszekerheid lopen daarbij veelal uiteen en zijn met elkaar strijdig; zij zijn ongelijksoortig. De interventies laten dat ook wel zien. Dit is tegelijk een belangrijke reden waarom eisers niet-ontvankelijk zijn.
- (d) **Mensenrechten en *soft law* instrumenten bieden geen steun voor het bestaan van de Reductieverplichting:** voor de vermeende Reductieverplichting is evenmin steun te vinden in de mensenrechten of in de *soft law* instrumenten die Milieudefensie aandraagt. Sterker nog, het hiervoor genoemde EU Fit for 55-pakket biedt volgens de Europese Commissie al een bescherming die equivalent is aan de bescherming die wordt geboden door

artikelen 2 en 8 EVRM. Het *Bosphorus*-vermoeden laat geen ruimte voor de horizontale toepassing van die artikelen.

- (e) **Zelfs al zou de gevaarzettingsleer van toepassing zijn, dan nog bieden de relevante feiten en omstandigheden en objectieve aanknopingspunten geen steun voor de Reductieverplichting:**
- (i) Er is geen steun voor het toepassen van een wereldwijd gemiddeld percentage op één individueel bedrijf. En zeker niet op een bedrijf dat actief is in (i) meer dan 70 landen, (ii) verschillende sectoren, en (iii) verschillende energiebronnen, en dat niet representatief is voor de algehele wereldwijde energiemix.
  - (ii) Er is ook geen steun voor het toepassen van een reductiepercentage op een individueel bedrijf. Het percentage van 45% is daarnaast veel hoger dan de percentages waarmee de sectoren en de energiebronnen waarin Shell actief is tot 2030 zullen verminderen zoals te zien is in de modellen gebruikt door bijvoorbeeld het IPCC, de IEA, en het EU Fit for 55-pakket, inclusief de modellen die de gemiddelde wereldwijde temperatuurstijging beperken tot 1,5°C²⁸.
  - (iii) Ten slotte impliceert een reductieplicht voor Scope 3 de aansprakelijkheid voor de Scope 1- en 2-emissies van anderen – de eindgebruikers van de door Shell verkochte producten. Een dergelijke aansprakelijkheid zou in strijd zijn met het beginsel in het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht dat behoudens wettelijke uitzonderingen iemand niet voor de daden van anderen aansprakelijk is.²⁹
- (f) **Daarnaast: toewijzen van het gevraagde Reductiebevel gaat de rechtsvormende taak van de rechter te buiten:** de rechter is niet toegerust om de doorlopende internationale en nationale politieke, technologische, economische en maatschappelijke afwegingen te maken die benodigd zijn tussen nu en 2030. De Nederlandse

---

²⁸ Productie S-123, A. Hawkes, 15 december 2023, *Second Expert Report of Professor Adam Hawkes*.

²⁹ HR 11 november 2005, ECLI:NL:HR:2005:AT6018, NJ 2007/231 (*Ontvanger/Voorsluijs*). Zie tevens K.J.O. Jansen, in: *GS Onrechtmatige daad*, art. 6:162 BW, aant. 1.1 en C.H.M. Jansen, *Onrechtmatige daad: algemene bepalingen (Monografieën BW nr. B45)*, Deventer: Kluwer 2009, par. 5, alwaar ook de betreffende verwijzingen naar de parlementaire geschiedenis zijn te vinden.

Klimaatwet schrijft voor dat het klimaatbeleid rekening houdt met *"de gevolgen die het te voeren klimaatbeleid van de regering heeft op de financiële positie van huishoudens, bedrijven en overheden, de werkgelegenheid inclusief scholing en opleiding van werknemers, de ontwikkeling van de economie, het tot stand komen van een eerlijke en betaalbare transitie en voor de betrouwbaarheid van de energievoorziening."*³⁰ Het gaat in deze zaak dus om veel meer dan een binaire belangenafweging tussen klimaatbelang enerzijds en het commerciële belang van Shell anderzijds, zoals eisers ten onrechte beweren.³¹ Het Reductiebevel dat eisers vragen gaat de rechtsvormende taak van de rechter te buiten.

- (g) **Het Reductiebevel is niet effectief:** het Reductiebevel zal niet leiden tot een daling van de wereldwijde emissies. Zij kan nimmer het gewenste effect bereiken. En zij kan zelfs contraproductief blijken. Ten eerste omdat andere – veelal koolstofintensievere leveranciers – Shell zullen vervangen. En ten tweede omdat substitutie plaatsvindt van gas, door – wederom koolstofintensievere – kolen.³²
- (h) **Een afweging van belangen biedt geen steun voor het bestaan van de Reductieverplichting:** de Reductieverplichting is niet effectief en het belang van eisers bij toewijzing van hun vordering weegt niet op tegen de ernstige gevolgen voor Shell en al haar stakeholders, waaronder haar werknemers en de vele (werknemers van haar) toeleveranciers. Het Reductiebevel is daarom niet proportioneel (artikel 3:296 BW). Het is ook in strijd met de redelijkheid en billijkheid (artikel 6:2 lid 2 BW). Het zou daarnaast moeten worden afgewezen in het licht van de energiezekerheid. Er zijn immers zwaarwegende maatschappelijke belangen gediend met de verkoop van de energieproducten van (onder andere) Shell (artikel 6:168 lid 1 BW).
- (i) **De Reductieverplichting is in strijd met het EU-recht:** de Reductieverplichting strookt niet met de EU-klimaatwetgeving (zoals het EU Fit for 55-pakket en EU-ETS) en is daarnaast in strijd met EU-recht (artikel 34 van het Verdrag betreffende de

---

³⁰ Zie artikel 3(2)(g) Nederlandse Klimaatwet.

³¹ Memorie van Antwoord, par. 27.

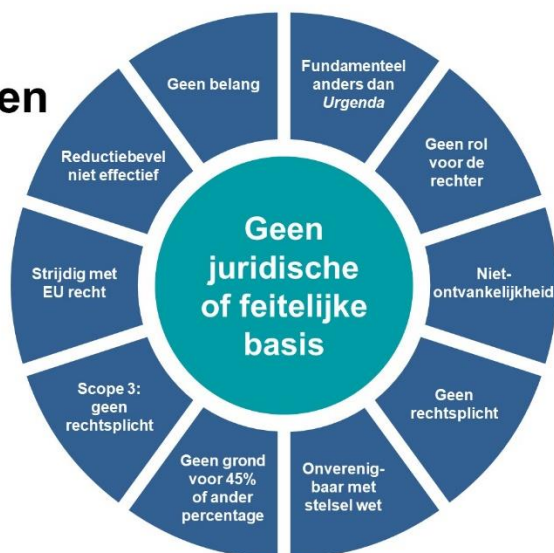
³² Productie S-122, R. Druce, 15 december 2023, *Expert Report of Richard Druce from NERA Economic Consulting*, hoofdstuk 6.

werking van Europese Unie ("VWEU") en artikel 4 lid 3 van het Verdrag betreffende de Europese Unie ("VEU"). Dat laatste is het geval omdat de Reductieverplichting een beperkende werking heeft op het vrij verkeer van goederen binnen de EU. De Reductieverplichting benadeelt Shell ten opzichte van haar concurrenten, want die zijn niet aan diezelfde verplichting gehouden.

- (j) **Eisers hebben geen belang bij hun vordering:** ten slotte geldt dat bij toewijzing van de vordering geen belang bestaat (artikelen 3:296 BW en 3:303 BW). Dit is:
- (i) Omdat Shell wat betreft haar Scope 1- en 2-emissies doelstellingen heeft die verder gaan dan wat wordt gevorderd.
  - (ii) En omdat de Scope 1- en 2-emissies van eindgebruikers, die Shell rapporteert als Scope 3-emissies buiten haar controle vallen.

Dit is visueel als volgt samen te vatten:

Shells standpunten

1.5 Belangrijkste feitelijke context: de kenmerken van de energietransitie en de gevolgen daarvan

*De noodzaak van een rechtvaardige, geordende en billijke energietransitie*³³

- 1.5.1 Op grond van het Akkoord van Parijs is het gezamenlijke doel van staten om de wereldwijde gemiddelde opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2°C boven pre-industriële niveaus.³⁴ Daarbij is het meest ambitieuze streven om de opwarming te beperken tot 1,5°C.³⁵ Staten dragen hieraan bij door emissies van broeikasgassen zoveel mogelijk te beperken in overeenstemming met de best beschikbare wetenschap.³⁶ Staten hebben hiervoor plannen gemaakt: zogeheten *Nationally Determined Contributions* (of "**NDCs**").³⁷ De omvang van de bijdrage aan de wereldwijde emissieverlaging varieert per land. Dit is een uitvloeisel van de onderlinge verschillen in nationale omstandigheden tussen staten. Dit wordt wel het beginsel van de *common but differentiated responsibilities and respective capabilities* genoemd ("**CBDR**").³⁸ Het is dus aan individuele staten om via wet- en regelgeving de sociaaleconomische afwegingen te maken die aan hun nationale reductieplannen ten grondslag liggen.
- 1.5.2 Leveringszekerheid en betaalbare energie zijn van cruciaal belang voor de hele samenleving. Hier in Europa, maar ook in minder ontwikkelde landen. Velen hebben nog steeds geen toegang tot energie: 760 miljoen mensen hebben geen toegang tot elektriciteit en bijna 2,3 miljard mensen hebben geen toegang tot schone brandstoffen om te koken.³⁹
- 1.5.3 Om de doelstellingen van het Akkoord van Parijs te bereiken moeten meervoudige, en onderling samenhangende belangen doorlopend tegen elkaar worden afgewogen. Aan de ene kant moeten de wereldwijde

---

³³ Productie S-243, United Nations Framework Convention on Climate Change ("**UNFCCC**"), 13 december 2023, *Outcome of the first global stocktake*, Proposal by the President, Draft Decision - /CMA.5 (de 'UAE Consensus'), par. 28(d).

³⁴ Productie RK-1, Overeenkomst van Parijs (NL), 2015 (het "**Akkoord van Parijs**").

³⁵ Productie RK-1, Akkoord van Parijs, artikel 2 lid 1 sub a.

³⁶ Productie RK-1, Akkoord van Parijs, artikel 4 lid 1 in samenhang met de Derde Overweging.

³⁷ Productie RK-1, Akkoord van Parijs, artikel 4 lid 2 ("*nationaal bepaalde bijdragen*").

³⁸ Productie RK-1, Akkoord van Parijs, artikel 2 lid 2 ("*het beginsel van gezamenlijke, doch verschillende, verantwoordelijkheden en onderscheiden mogelijkheden*").

³⁹ Productie S-125, IEA, 24 oktober 2023, *World Energy Outlook 2023*, p. 183-184.

emissies dalen. Aan de andere kant moet de toegang tot betrouwbare en betaalbare energie gewaarborgd worden.

- 1.5.4 De transitie moet ook ordelijk zijn. Reducties in het gebruik van fossiele brandstoffen moeten hand in hand gaan met een toename van de beschikbaarheid en het gebruik van emissiearme alternatieven. En de transitie moet eerlijk en billijk zijn. In de zin dat rekening wordt gehouden met een zeer breed scala aan sociale, economische en andere overwegingen en belangen die met de energietransitie gemoeid zijn. Deze principes worden tot uitdrukking gebracht in de slotverklaring van COP28 waaraan zojuist werd gerefereerd.⁴⁰ Shell onderschrijft die principes.
- 1.5.5 Een overgang die niet ordelijk verloopt heeft grote gevolgen voor de samenleving. Onlangs merkte de energie-expert dr. Daniel Yergin hievover op: *"The last two years have provided many warnings of what "disorderly" transitions can mean: price shocks, shortages, disruptions, scramble for supplies, backlash, rancor, bitter divisions and conflict — in short, cycles of crises that the world would do well to avoid in the years to come"*.⁴¹ Zoals ook het IEA kort geleden nog opmerkte: *"The turbulent events of recent years clearly point to the risks and costs that arise if the process of change is disorderly or disjointed, or if vulnerable groups within societies are left behind."*⁴²
- 1.5.6 Zoals wij nader zullen toelichten, staat de Reductieverplichting haaks op een *"rechtvaardige, ordelijke en billijke"* energietransitie.

De belangrijkste kenmerken van de energietransitie

- 1.5.7 **Ten eerste energiezekerheid en betaalbaarheid:** het IEA onderschrijft dat het een van de belangrijkste uitdagingen van de energietransitie is om ervoor te zorgen dat sprake is van leveringszekerheid, dat consumenten betaalbare toegang tot energie hebben en dat de wereldwijde CO₂-uitstoot wordt verminderd.⁴³
- 1.5.8 Het bewaren van de balans tussen deze drie doelstellingen vereist dat regeringen doeltreffende wetgeving en beleid ontwikkelen die bedrijven

---

⁴⁰ Productie S-243, United Nations Framework Convention on Climate Change ("UNFCCC"), 13 december 2023, *Outcome of the first global stocktake*, Proposal by the President, Draft Decision - /CMA.5 (de 'UAE Consensus'), par. 28(d).

⁴¹ Productie S-247, D. Yergin, 29 februari 2024, 'The return of energy security. Ensuring energy security is a high priority for the energy transition', *S&P Global*, p. 7 en 8.

⁴² Productie S-125, IEA, 24 oktober 2023, *World Energy Outlook 2023*, p. 90.

⁴³ Productie S-143, IEA, september 2022, *Security of Clean Energy Transitions*, p. 25.

en burgers stimuleren en ondersteunen om hun CO₂ uitstoot te verminderen. Zonder dat betaalbaarheid en leveringszekerheid in het gedrang komen.

- 1.5.9 Wat betaalbaarheid betreft houdt dit onder meer in dat het beleid erin voorziet dat alle geledingen van de samenleving, inclusief huishoudens met een lager inkomen, worden geholpen om de transitie te maken. Bijvoorbeeld door middel van subsidies kortingen op belastingen, enzovoort. Zonder flankerend beleid zullen veel huishoudens zich bijvoorbeeld geen elektrische auto, betere isolatie of zonnepanelen kunnen veroorloven.
- 1.5.10 Leveringszekerheid houdt in dat tijdens de transitie de levering van voldoende energie gewaarborgd wordt. Volgens het IEA zal in sommige delen van de economie het gebruik van fossiele brandstoffen afnemen. Maar in andere delen zullen deze vooralsnog nodig blijven om die leveringszekerheid te kunnen bieden. Gascentrales blijven nodig om pieken in de vraag op te vangen en bij te springen als er niet genoeg zon en wind is. En raffinaderijen blijven voorlopig nodig voor transportbrandstoffen en het maken van grondstoffen voor de chemie.
- 1.5.11 Het energietrilemma kan door onverwachte ontwikkelingen uit balans raken. Zoals de Rechtbank terecht overwoog, is de "*energiemarkt geen statisch systeem*".⁴⁴ Snelle koerswijzigingen kunnen nodig zijn, vooral wanneer geopolitieke instabiliteit de energietoevoer verstoort, terwijl de vraag naar energie gelijk blijft. De invasie door Rusland van Oekraïne zorgde er bijvoorbeeld voor dat de energieprijzen tot recordhoogte stegen.⁴⁵ Niet alleen moesten overheden, waaronder de Nederlandse, huishoudens financieel ondersteunen.⁴⁶ Zij moesten ook snel vervanging voor Russisch gas vinden. Diverse Europese landen, waaronder Duitsland en Nederland, hebben Shell toen gevraagd om aanzienlijk meer vloeibaar aardgas ("**LNG**") te leveren.⁴⁷ De Duitse overheid investeert daarom in nieuwe LNG-infrastructuur en erkent expliciet dat LNG-import essentieel is voor de leveringszekerheid in Duitsland.⁴⁸ De plotselinge groei van de

---

⁴⁴ Vonnis, r.o. 4.4.31, twaalfde liggende streepje.

⁴⁵ Productie S-125, IEA, 24 oktober 2023, *World Energy Outlook 2023*, p. 81.

⁴⁶ Productie S-181, Planbureau voor de Leefomgeving, 28 februari 2023, *Beleidsoverzicht en factsheets beleidsinstrumenten, Achtergronddocument bij de Klimaat- en Energieverkenning 2022*, p. 36.

⁴⁷ Zie bijvoorbeeld: <https://www.boersen-zeitung.de/unternehmen-branchen/shell-als-lng-lieferant-angefragt-20ecc496-029c-11ed-bf1c-8c381414bbd7>.

⁴⁸ Productie S-246, A. Arya en S. Blakey, februari 2024, 'Europe reengages with energy security', *S&P Global*, p. 8.

Europese LNG-import had als ongewenst neveneffect dat andere landen – vooral in Zuid-Azië – niet langer aan voldoende LNG konden komen en moesten terugvallen op kolen.⁴⁹ Kolen stoten bij de productie van elektriciteit ongeveer twee keer meer broeikasgassen uit dan gas.⁵⁰ Zelfs Nederland en Duitsland verhoogden tijdelijk hun gebruik van kolen, ondanks de toegenomen import van LNG.⁵¹

- 1.5.12 Deze voorbeelden illustreren dat olie en gas tijdens de energietransitie een belangrijke rol zullen blijven spelen bij het waarborgen van de leveringszekerheid en de betaalbaarheid.
- 1.5.13 **Ten tweede, verschillen tussen landen en sectoren:** het tempo van de transitie zal per land en per sector verschillen. De rechtbank heeft dit punt ook onderkend waar zij overweegt dat het wereldwijd terugdringen van de CO₂-uitstoot activiteiten vergt in verschillende jurisdicties die zijn onderworpen aan uiteenlopende wet- en regelgevingskaders en strategieën voor de lange termijn.⁵²
- 1.5.14 Dat verschil in tempo tussen staten is gelegen in nationale factoren zoals de energiebehoefte, het bestaande aanbod, de toegang tot hulpbronnen en de energie-infrastructuur. Die zijn uniek voor elk land. Bijvoorbeeld: waterkracht is er niet in Nederland, maar wel in Noorwegen. Zonnepanelen werken in Spanje beter dan in Finland. Opkomende economieën, zoals India, hebben hun eigen uitdagingen. Bijvoorbeeld de overstap van kolen naar gas.⁵³
- 1.5.15 Ook tussen sectoren verschilt het tempo. Elektriciteit, warmte, transport, industrie, gebouwen, landbouw, enzovoort hebben ieder hun eigen afbouwtempo. Dat tempo is afhankelijk van de beschikbaarheid van de benodigde technologie, infrastructuur en alternatieve energiebronnen. Zo zal de elektriciteitsvoorziening naar verwachting tot 2030 het snelst decarboniseren, omdat het aandeel groene stroom hier snel groeit. Andere sectoren, zoals de staalproductie, de scheepvaart, het zware transport en

---

⁴⁹ Productie S-246, A. Arya en S. Blakey, februari 2024, 'Europe reengages with energy security', *S&P Global*, p. 11.

⁵⁰ Productie S-20, IEA, juli 2019, *The Role of Gas in Today's Energy Transitions*, p. 4.

⁵¹ Productie S-246, A. Arya en S. Blakey, februari 2024, 'Europe reengages with energy security', *S&P Global*, p. 8; Minister voor Klimaat en Energie, 20 juni 2022, *Kamerbrief over Afkondiging vroegtijdige waarschuwing in Nederland naar aanleiding van de situatie op de Europese gasmarkten* (23023, nr. 12), p. 4.

⁵² Vonnis, r.o. 4.4.31, zesde liggende streepje.

⁵³ Productie S-28, IEA, 2021, *India Energy Outlook 2021*, p. 133-139.

de luchtvaart, zijn niet binnen hetzelfde tijdsfad koolstofvrij te maken. Dit zijn de 'moeilijker te verduurzamen' sectoren, ook wel als *harder to abate* aangeduid. Bewezen alternatieven zijn ofwel nog niet op voldoende schaal voorhanden, ofwel nog niet voldoende concurrerend.

- 1.5.16 **Ten derde, infrastructuur en technologie:** benodigde infrastructuur en technologie moeten worden ontwikkeld om de overgang te versnellen.⁵⁴
- 1.5.17 Elektriciteitsnetten vormen de basis van het toekomstige energiesysteem. Deze netten moeten worden opgeschaald. Dit moet gebeuren zodat er tijdig voldoende capaciteit is voor elektriciteit uit hernieuwbare bronnen. Maar het elektriciteitsnet is daar nog niet op berekend. Ongeveer 9.400 Nederlandse bedrijven wachten momenteel op aansluiting en 10.000 staan op de wachtlijst voor teruglevering van elektriciteit.⁵⁵ Om dit gebrek aan capaciteit aan te pakken en groei van duurzame energie te bevorderen, moet de capaciteit van het elektriciteitsnet in Nederland fors en tijdig worden uitgebreid.⁵⁶
- 1.5.18 Dit is ook het geval in andere ontwikkelde landen, waar de uitrol van hernieuwbare energie veel sneller plaatsvindt dan de uitbreiding van elektriciteitsnetten. In de woorden van het IEA: "*Reaching national goals also means adding or refurbishing a total of over 80 million kilometres of grids by 2040, the equivalent of the entire existing global grid.*"⁵⁷ Ter vergelijking: het IEA schat dat er in het decennium 2011-2021 bijna zo'n 20 miljoen kilometer elektriciteitsnet is bijgekomen.⁵⁸ Het mag dan ook geen verrassing zijn dat de Europese Commissie elektriciteitsnetten bovenaan haar prioriteitenlijst heeft geplaatst. De Commissie voorziet dat

⁵⁴ Vonnis, r.o. 4.4.31, tiende liggende streepje.

⁵⁵ Productie S-264, Netbeheer Nederland, 21 februari 2024, *Wachtlijsten nemen toe*, p. 1. Zie hierover ook Productie S-259, Sociaal Economische Raad, december 2023, *Verduurzaming in de maakindustrie*, p. 9.

⁵⁶ Productie S-257, Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 1 december 2023, *Nationaal Plan Energiesysteem*, p. 48.

⁵⁷ Productie S-126, IEA, 17 oktober 2023, *Electricity Grids and Secure Energy Transitions*, p. 7. In geavanceerde economieën kost het plannings- en vergunningsproces voor de bouw ongeveer twee keer zoveel tijd (en een bijkomende uitdaging in Nederland zijn de milieuvergunningen, die nu tijdrovende stikstofberekeningen vereisen voor alle lopende projecten). Volgens het International Energy Agency staat er wereldwijd minstens 3000 GW aan hernieuwbare energieprojecten in de wachtrij voor aansluiting op het elektriciteitsnet. China en India hanteren aanzienlijk kortere doorlooptijden voor transmissielijnen, als gevolg van door de overheid gestuurde prioriteringsstrategieën.

⁵⁸ Productie S-126, IEA, 17 oktober 2023, *Electricity Grids and Secure Energy Transitions*, p. 14

netbeheerders in de Europese Unie tegen 2030 584 miljard euro zullen investeren in hun elektriciteitsnetten.⁵⁹

1.5.19 **Ten vierde: vraag en aanbod moeten hand in hand gaan.** De vraag naar conventionele energie moet worden afgebouwd en de markt voor duurzame energie moet worden opgebouwd. Ook daarbij dient rekening te worden gehouden met leveringszekerheid en betaalbaarheid van energie. De overheid speelt hierin een centrale rol: aanmoedigen en ontmoedigen.

1.5.20 Neem als voorbeeld de elektrificatie van de auto-industrie:

- (a) *Overheden en wetgevers* maken wetten en regels die autofabrikanten verplichten om de uitstoot van de voertuigen die ze produceren steeds verder te beperken. Meest vergaand voorbeeld is het wettelijk verbod per 2035 op de verkoop van nieuwe benzine- of dieselauto's en busjes, zoals in de EU en het Verenigd Koninkrijk; u heeft hierover kunnen lezen in de schriftelijke pleitnota.⁶⁰ Overheden kunnen ook beleidsmaatregelen implementeren die deze verschuiving ondersteunen: ze kunnen subsidies toekennen die elektrische voertuigen goedkoper maken, elektrische voertuigen vrijstellen van aankoop- of wegenbelasting, de netwerkinfrastructuur opzetten die nodig is om de ontwikkeling van EV-laders te ondersteunen, belemmeringen voor vergunningen voor oplaadpunten bij tankstations wegnemen, de uitrol van oplaadpunten stimuleren, elektriciteitsprijzen subsidiëren en lage-emissiezones invoeren, enzovoort.
- (b) *Autofabrikanten* produceren elektrische voertuigen omdat overheidsregulering de ontwikkeling van deze markt stimuleert.
- (c) *Particulieren en bedrijven* kopen elektrische auto's als het overheidsbeleid en stimuleringsmaatregelen (zoals subsidies) hun daartoe in staat stellen. En als ze erop kunnen vertrouwen dat er genoeg locaties zijn om de accu's op te laden en de actieradius voldoende is.

---

⁵⁹ Zie Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.4.7(b).

⁶⁰ Productie S-210, Europees Parlement, 13 februari 2023, *EU-verbod op de verkoop van nieuwe benzine- en dieselauto's vanaf 2035 uitgelegd*. Zie ook: Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.3.3 sub c.

- (d) *Energiebedrijven* investeren in hernieuwbare energieopwekking en bieden oplaadfaciliteiten voor elektrische auto's aan.

Energietransitie vraagt om effectief beleid

- 1.5.21 Dit werkt ook: de prijs van elektrische personenauto's wordt steeds concurrerender. Het gebruik ervan groeit snel in veel delen van de wereld. In markten als Nederland, Noorwegen en China, met sterk overheidsbeleid en financiële prikkels, is nu een dynamische industrie ontstaan en zijn de kosten van elektrische auto's gedaald. Van alle nieuwe auto's die in 2023 wereldwijd werden verkocht was 18% elektrisch. Dat is zesmaal zoveel als in 2018 toen minder dan 3% van de nieuwe auto's hybride of elektrisch was.⁶¹

Rol van de overheid

- 1.5.22 Zoals ik eerder al zei, is het uitgangspunt van het Akkoord van Parijs dat staten hun eigen bijdrage bepalen aan de doelstellingen van dat akkoord. Staten hebben sindsdien niet stilgezeten en zij hebben – onder meer via hun NDCs – veel belangrijke keuzes gemaakt en die keuzes in wet- en regelgeving vastgelegd. Belangrijke mijlpalen sinds het begin van deze zaak in 2019 en sinds het vonnis in 2021 zijn onder meer de goedkeuring van de Nederlandse Klimaatwet in 2019 en de goedkeuring van het EU Fit for 55-pakket op 9 oktober 2023. Ook in dit verband verwijs ik naar de schriftelijke pleitnota van Shell.⁶²

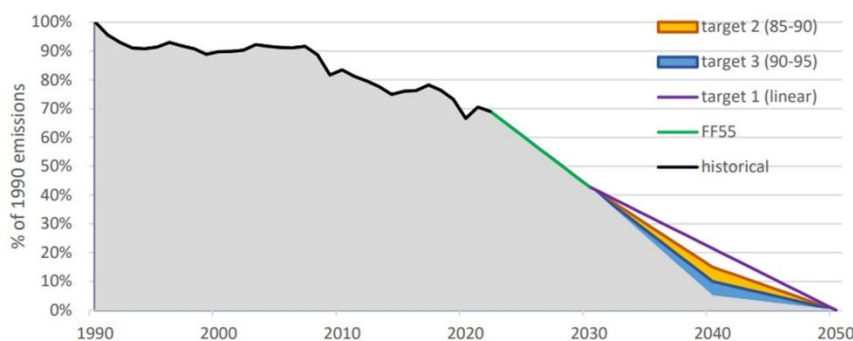
⁶¹ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 17.

⁶² Zie Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, hoofdstuk 2-3.

1.5.23 De EU en haar lidstaten – waaronder Nederland – lopen wereldwijd voorop bij het vormgeven van klimaatbeleid. Ook de VS hebben, met de invoering van de *Inflation Reduction Act*, flinke stappen gezet.⁶³

1.5.24 De Europese Commissie schreef onlangs dat "*an extension of current policies towards 2040 would already lead to a – 88% reduction by 2040.*"⁶⁴ Wat betreft de klimaatdoelstelling voor 2040 van de EU-Klimaatwet beveelt de Commissie een doelstelling aan om broeikasgassen met ten minste 90-95% te verminderen ten opzichte van 1990. Dit strookt met advies van de Europese wetenschappelijke klimaatraad en is gebaseerd op een gedetailleerde impact assessment.⁶⁵

Figure 4. Profile of the net GHG emissions over 1990-2050

Bron: Productie S-266, Europese Commissie, 6 februari 2024, *Impact Assessment Report, Accompanying the communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Securing our future. Europe's 2040 climate target and path to climate neutrality by 2050 building a sustainable, just and prosperous society*, SWD(2024) 63, p. 28

1.5.25 Dit laat zien dat de EU-wet- en regelgeving werkt. Een van de pijlers van de klimaatwetgeving van de EU is het Europese emissiehandelssysteem (EU-ETS). Shell heeft verschillende stukken overgelegd waarin de werking van het EU-ETS wordt uitgelegd en hoe dit bijdraagt aan de vermindering van de emissies. Ik verwijs daarbij ook naar het deskundigenbericht van mr. Cozijnsen, waar hij toelicht dat de

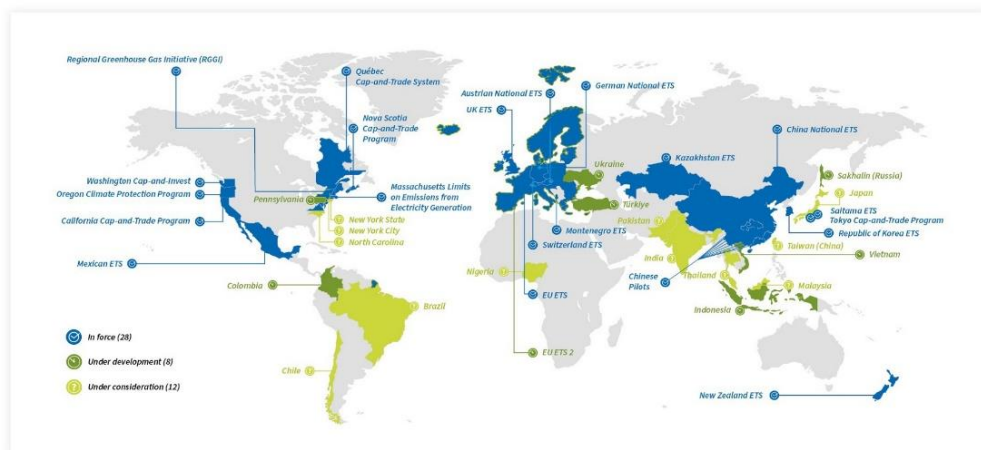
⁶³ Zie Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 1.3.2.

⁶⁴ Productie S-265, Europese Commissie, 6 februari 2024, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Securing our future. Europe's 2040 climate target and path to climate neutrality by 2050 building a sustainable, just and prosperous society*, COM(2024) 63, p. 3.

⁶⁵ Zie Productie S-266, Europese Commissie, 6 februari 2024, *Impact Assessment Report, Accompanying the communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Securing our future. Europe's 2040 climate target and path to climate neutrality by 2050 building a sustainable, just and prosperous society*, SWD(2024) 63, p. 28.

deelnemende bedrijven in 2020 hun emissies al met 41% hadden gereduceerd ten opzichte van 2005.⁶⁶ Steeds meer landen en regio's voeren een dergelijk systeem in – zie daarvoor ook de illustratie in par. 2.5 van het Cozijnsen-rapport⁶⁷:

Emissiehandelssystemen wereldwijd

Bron: Productie S-241, C.J.H. Cozijnsen, 3 maart 2024, *Deskundigenbericht van mr. C.J.H. (Jos) Cozijnsen*

De rol van Shell in de energietransitie

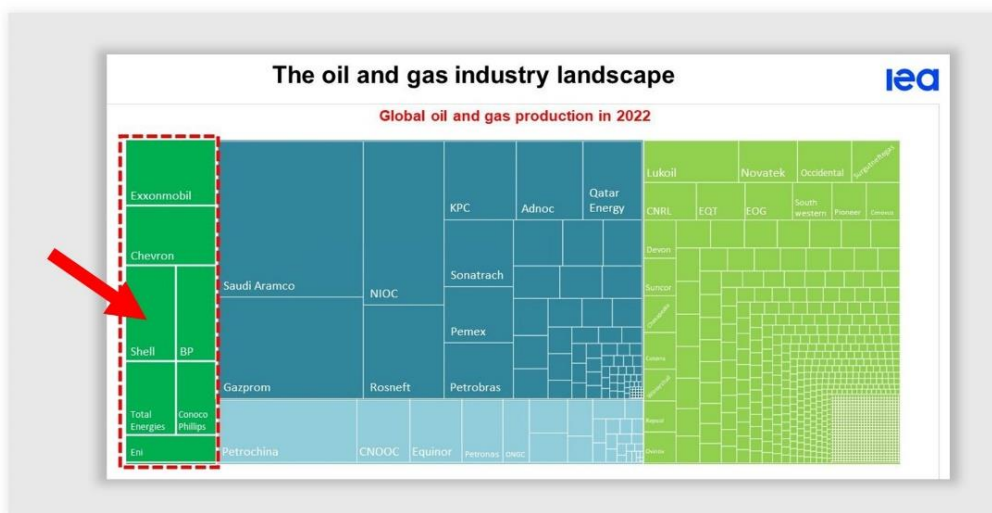
1.5.26 Welke rol speelt Shell nu in het energiesysteem en in de energietransitie? De volgende afbeelding van het IEA toont de hoeveelheid olie en gas die Shell in 2022 heeft geproduceerd ten opzichte van andere producenten.⁶⁸ U ziet Shell links in de afbeelding staan. Zoals u in het NERA-rapport kunt lezen, produceert Shell ongeveer 1,5% van de wereldwijde olie en 2% van het gas.⁶⁹ Shell behoort samen met bedrijven als BP, TotalEnergies, ExxonMobil en Chevron tot de zogenaamde "majors". Samen vormen ze het roodomrande donkergroene blok:

⁶⁶ Productie S-241, C.J.H. Cozijnsen, 3 maart 2024, *Deskundigenbericht van mr. C.J.H. (Jos) Cozijnsen*, par. 2.8.

⁶⁷ Productie S-241, C.J.H. Cozijnsen, 3 maart 2024, *Deskundigenbericht van mr. C.J.H. (Jos) Cozijnsen*, par. 2.5.

⁶⁸ Productie S-135, Alessandro Blasi, Bijzonder adviseur van de IEA Executive Director, november 2023, 'The oil and gas industry landscape', *LinkedIn*.

⁶⁹ Productie S-122, R. Druce, 15 december 2023, *Expert Report of Richard Druce from NERA Economic Consulting*, p. 29, met bronnen in voetnoot 45 van dat rapport. Zie eerder (voor de eerdere en toen nog hogere getallen): Productie RK-35, M. Mulder e.a., 'Bedrijfsspecifieke beperking in exploratie en productie en het effect op het wereldwijde verbruik van fossiele energie. Een analyse toegespitst op de positie van Shell', CEER Policy Papers 8 - Rijksuniversiteit Groningen november 2020 (het "**Mulder-rapport**"), par. 4.5, p. 75 en 77.

Bron: Productie S-135, Alessandro Blasi (Special Advisor to the IEA Executive Director), november 2023, 'The oil and gas industry landscape', LinkedIn

- 1.5.27 In deze grafiek van de IEA zijn de majors samen goed voor slechts ongeveer 1/8^e deel van alle olie of gas die wereldwijd wordt geproduceerd. De grote staatsbedrijven in olie en gas, de bedrijven in het blauwe kader, zijn goed voor meer dan de helft van de wereldwijde olie- en gasproductie en meer dan 60% van de olie- en gasreserves.⁷⁰ De rest wordt geproduceerd door een groot aantal relatief kleine bedrijven, weergegeven in het lichtgroene kader.

De energietransitie en Shells eigen emissies

- 1.5.28 Zoals ik al eerder opmerkte, heeft Shell ambitieuze doelen gesteld om de uitstoot van de eigen activiteiten (Scope 1 en 2) tegen het einde van 2030 met netto 50% te verminderen ten opzichte van 2016. En Shell heeft hiervan al 60% gerealiseerd.
- 1.5.29 Hoe gaat Shell die doelstellingen bereiken? Ik noem enkele voorbeelden. Shell transformeert haar raffinaderijen en chemische fabrieken zodat deze meer hernieuwbare en recyclebare grondstoffen, zoals plasticafval, kunnen gebruiken.⁷¹ Shell bouwt op de Tweede Maasvlakte een 200 MW elektrolyser, Holland Hydrogen I. Deze gaat groene waterstof maken uit door Shell zelf geleverde windenergie, zodat niet langer aardgas nodig is voor de productie van (grijze) waterstof.⁷² Dit komt bovenop de honderden

⁷⁰ Zie nader Productie S-134, IEA, 2020, *The Oil and Gas Industry in Energy Transitions, Insights from IEA analysis*, p. 19.

⁷¹ Productie S-173, Shell plc, 9 maart 2023, *Annual Report and Accounts 2022, Powering Progress*, p. 67.

⁷² Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 38.

miljoenen euro's die Shell in onderzoek heeft geïnvesteerd. Shell investeert in *Carbon Capture and Storage*-projecten om de CO₂ van Shell, zoals van Pernis in Nederland, en andere ondernemingen, zoals bij Quest in Canada, af te vangen en op te slaan.⁷³ Het doet onderzoek naar elektrische chemische krakers om de CO₂-uitstoot bij het vervaardigen van chemische producten te verminderen. Denk aan woningisolatie, verf en geneesmiddelen. Op Shell Chemicals Park Moerdijk vervangt Shell acht ovens, waardoor naar verwachting niet alleen het energieverbruik van de locatie, maar ook de uitstoot van broeikasgassen met 10% zal dalen ten opzichte van 2019.⁷⁴

- 1.5.30 Shell is een van de koplopers in het aanpakken van methaanemissies bij olie- en gaswinning.⁷⁵ Zij stelt en behaalt zeer ambitieuze methaandoelstellingen en houdt de intensiteit van methaanemissies ruim onder de 0,2%.⁷⁶ U heeft daarover kunnen lezen in de schriftelijke pleitnota.⁷⁷ Dat is belangrijk, want methaan is een krachtig broeikasgas. Sinds 2016 heeft Shell haar methaanemissies teruggebracht met 70% (55% ten opzichte van 2019).⁷⁸

Hoe Shell klanten helpt bij het reduceren van hun emissies

- 1.5.31 Vraag en aanbod van energie gaan hand in hand. Een auto met verbrandingsmotor heeft benzine of diesel nodig. Een CV-ketel heeft gas nodig. Een vliegtuig heeft kerosine nodig. Enzovoort. Deze systemen zullen allemaal moeten veranderen om de doelen van het Akkoord van Parijs te halen. Het tempo van deze veranderingen wordt echter niet bepaald door de beschikbaarheid van olie of gas, maar door de vraag naar alternatieven en de stand van de technische ontwikkeling. Het tempo van de transitie verschilt daarmee ook per sector. Het is zoals de Rechtbank overwoog: "*het verloop van de energietransitie zal worden beïnvloed door toekomstige technische ontwikkelingen op uiteenlopende terreinen en in*

⁷³ Zie bijvoorbeeld Productie S-172, Shell plc, 28 maart 2023, *Sustainability Report 2022, Responsible energy*, p. 31. Zie ook Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 39.

⁷⁴ Productie S-18, Shell plc, 7 april 2021, *Shell's Sustainability Report 2020*, p. 38.

⁷⁵ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 5.

⁷⁶ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 48. Shell heeft geen controle over de emissies van haar klanten.

⁷⁷ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 5.2.

⁷⁸ Productie S-288, Shell plc, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 48.

uiteenlopende sectoren, waarvan de fysieke en economische haalbaarheid niet steeds op voorhand duidelijk is."⁷⁹

- 1.5.32 De voorbeelden die ik zojuist noemde laten zien dat aanbieders, distributienetwerken en afnemers elk een eigen rol vervullen. Shell kan haar rol niet vervullen door simpelweg een "kleiner olie- en gasbedrijf" te worden, zoals Milieudefensie wil.⁸⁰ Dat is om de eenvoudige reden dat Shell niet bepaalt welke energiebronnen haar klanten uiteindelijk gebruiken. Wel kan Shell koolstofarme alternatieven aanbieden waar beleid, technologie en infrastructuur dat mogelijk maken. En dat doet Shell dan ook; vaak in samenwerking met klanten, zoals transportbedrijven. In de schriftelijke pleitnota heeft u daarvan een aantal belangrijke voorbeelden kunnen zien.⁸¹ Klanten kunnen kiezen op basis van hun voorkeuren en de beperkingen die zij ervaren. Anders gezegd: Shell speelt haar rol binnen een veel breder energie-ecosysteem.
- 1.5.33 Shell werkt actief samen met klanten om hen te helpen hun uitstoot te verminderen. Zij doet dat door alternatieve brandstoffen aan te bieden die minder koolstofintensief zijn. Natuurlijk beslissen eindgebruikers zelf welke energiebronnen ze gebruiken, in welke hoeveelheden en van welke leveranciers. Ter ondersteuning hiervan investeert Shell fors, met miljarden, in de koolstofarme alternatieven:
- (a) Van 2020 tot en met 2022 heeft Shell alleen al in Nederland investeringsbeslissingen genomen in de energietransitie voor een totaalbedrag van 6,5 miljard euro. Uit onderzoek van SEO Amsterdam Economics van oktober 2022 blijkt dat Shell voor de eerdere periode van 2016 tot 2021 al investeringsbeslissingen op dit terrein had genomen voor een totaalbedrag van 3,1 miljard euro⁸²:

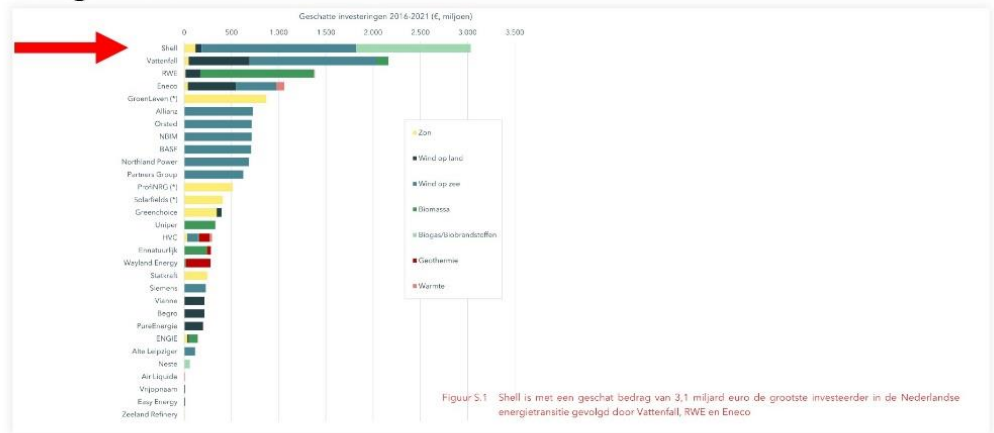
⁷⁹ Vonnis, r.o. 4.4.31, tiende liggende streepje.

⁸⁰ Memorie van Antwoord, par. 3-4.

⁸¹ Zie ook: Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.3.3-2.3.4.

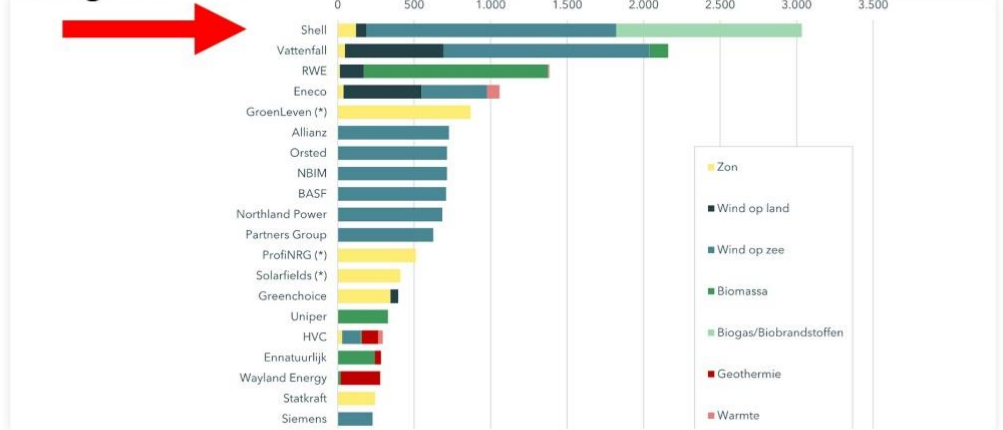
⁸² Productie S-184, SEO Economisch Onderzoek, oktober 2022, *Rapport over de Investeringsanalyse Energietransitie, De partijen achter de Nederlandse energietransitie*, p. ii.

Shell is de grootste investeerder in de Nederlandse energietransitie

Bron: Productie S-184, SEO Economisch Onderzoek, oktober 2022, *Rapport over de Investeringsanalyse Energietransitie, De partijen achter de Nederlandse energietransitie*, p. ii

Shell is de grootste investeerder in de Nederlandse energietransitie

Bron: Productie S-184, SEO Economisch Onderzoek, oktober 2022, *Rapport over de Investeringsanalyse Energietransitie, De partijen achter de Nederlandse energietransitie*, p. ii

Zoals het rapport laat zien, was dit meer dan welke andere private onderneming ook.⁸³

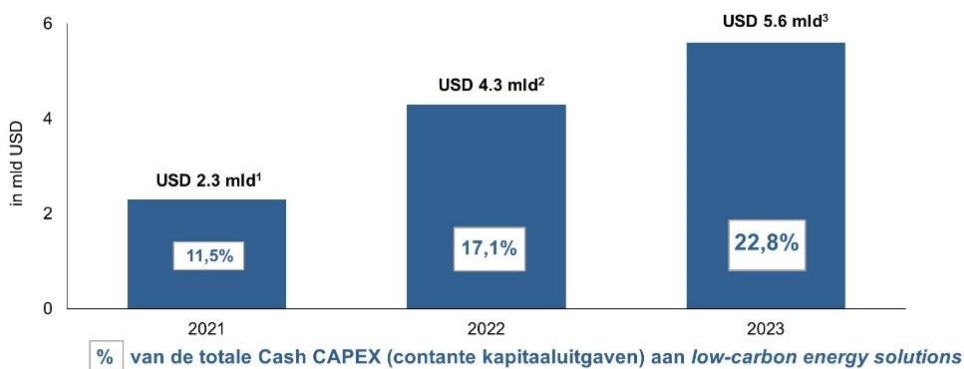
- (b) Ook wereldwijd is de omvang van Shells investeringen in koolstofarme energieoplossingen aanzienlijk gegroeid.

In 2021 investeerde Shell 2,3 miljard dollar aan *cash capex* (contante kapitaaluitgaven) in koolstofarme energieoplossingen

⁸³ Productie S-184, SEO Economisch Onderzoek, oktober 2022, *Rapport over de Investeringsanalyse Energietransitie, De partijen achter de Nederlandse energietransitie*, p. 12-13.

(*low-carbon energy solutions*).⁸⁴ Dat was toen 11,5% van de totale cash kapitaaluitgaven. In 2022 was het 4,3 miljard dollar – 17,1%.⁸⁵ En vorig jaar, in 2023, investeerde zij 5,6 miljard dollar, wat neerkwam op 23% – dus bijna een kwart – van alle cash kapitaaluitgaven van Shell wereldwijd.⁸⁶ En deze investeringen zullen doorgaan in 2023 tot eind 2025, waarbij Shell wereldwijd 10-15 miljard dollar investeert in koolstofarme energieprojecten. Hierdoor blijft Shell wereldwijd een belangrijke investeerder in de energietransitie.⁸⁷

Shell verhoogt investeringen in *low-carbon energy solutions*

¹ Bron: Productie S-173, Shell plc, 9 maart 2023, *Annual Report and Accounts 2022, Powering Progress*, p. 88

² Bron: Productie S-163, Shell plc, 16 maart 2023, *Energy Transition Progress Report 2022*, p. 5

³ Bron: Productie S-289, Shell plc, 14 maart 2024, *Annual Report and Accounts 2023*, p. 95

1.5.34 Shell richt zich bij deze investeringen op die activiteiten waar zij concurrentievoordelen heeft, waar zij een sterke vraag van afnemers ziet en waar er duidelijk overheidsbeleid is. Zoals elke onderneming besluit Shell soms om bepaalde bedrijfsactiviteiten stop te zetten, bijvoorbeeld als blijkt dat de vraag naar het product uitblijft.⁸⁸

1.5.35 Ik zal enkele voorbeelden geven van wat dit in de praktijk betekent, uit de belangrijkste sectoren waarin Shell actief is.

⁸⁴ Productie S-173, Shell plc, 9 maart 2023, *Annual Report and Accounts 2022, Powering Progress*, p. 88.

⁸⁵ Productie S-163, Shell plc, 16 maart 2023, *Energy Transition Progress Report 2022*, p. 5.

⁸⁶ Productie S-289, Shell plc, 14 maart 2024, *Annual Report and Accounts 2023* (selectie: kافت, inhoudsopgave, p. 95, p. 103-107, p. 111 en disclaimer), p. 95.

⁸⁷ Zie Productie S-169, Shell plc. 14 juni 2023, *Capital Markets Day 2023, Delivering more value, with less emissions (slides)*, p. 9; Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 5.

⁸⁸ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 5 en p. 49.

1.5.36 **Ten eerste, de luchtvaart:** De CO₂-uitstoot van de luchtvaart is lastig te verminderen. Het decarboniseren van de luchtvaart vraagt nauwe samenwerking tussen luchthavens en luchtvaartmaatschappijen, vliegtuigmotorfabrikanten, brandstofproducenten, eindgebruikers – en dat alles gesteund door integraal overheidsbeleid.

- (a) Shell heeft als private partij niet de macht om af te dwingen dat mensen minder gaan vliegen. Evenmin kan zij het tempo waarin elektrische of waterstofvliegtuigen technologisch haalbaar of commercieel levensvatbaar worden versnellen.
- (b) Wat Shell wel kan doen, is de productie van duurzame vliegtuigbrandstof (*Sustainable Aviation Fuel*, "SAF") opschalen – de enige oplossing die momenteel beschikbaar is om de commerciële luchtvaart koolstofarm te maken. Hierbij helpt Shells wereldwijde netwerk, haar uitgebreide klantenportfolio en haar kennis van biobrandstoffen en waterstof.
- (c) Zo bouwt Shell nu een van Europa's grootste biobrandstoffabrieken voor het produceren van SAF.⁸⁹ Bij de EU heeft Shell gepleit voor een ambitieuze SAF-bijmengverplichting – met een hoger percentage dan uiteindelijk aangenomen.⁹⁰ Dit zodat de vraag actiever wordt gestimuleerd.⁹¹ Afgelopen najaar heeft Shell een overeenkomst gesloten voor het bijmengen van SAF voor vliegtuigen die tanken op Rotterdam-The Hague Airport.⁹²

1.5.37 **Ten tweede, personenauto's:** Dit is een sector die vanuit technologisch oogpunt gemakkelijker koolstofarm te maken is dan de luchtvaart.

- (a) Over elektrische auto's, hun dalende prijzen en sterk groeiende aandeel in de verkoopcijfers heb ik het zojuist al gehad.⁹³ We zijn dus getuige van echte vooruitgang.

---

⁸⁹ Productie S-101, Shell plc, 16 september 2021, *Shell to build one of Europe's biggest biofuels facilities*.

⁹⁰ De bijmengverplichting bedraagt 6%; Shell heeft aangedrongen op een hoger percentage (10%). Zie nader: Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.3.3(a) en voetnoot 64; Productie S-166, Shell plc, 28 maart 2023, *Climate and Energy Transition Lobbying Report 2022*, p. 16.

⁹¹ Productie S-177, Shell plc, mei 2022, *Sectoral Decarbonisation under the EU 'Fit for 55'*, p. 2.

⁹² Productie S-164, Shell Nederland, 17 november 2023, *Rotterdam The Hague Airport versnelt bijmengen duurzame vliegtuigbrandstof*.

⁹³ Zie par. 1.5.21.

- (b) Ondanks deze sterke verkoopgroei vertegenwoordigen elektrische auto's nog steeds maar een klein deel (ca. 3%) van het bestaande wereldwijde wagenpark.⁹⁴ Het betaalbaar maken van elektrische auto's, het verhogen van het productietempo, of het versneld uit roulatie halen van auto's met verbrandingsmotoren zijn zaken die buiten de macht van Shell liggen. Dat geldt ook voor het eventuele terugbrengen van het aantal gereden kilometers.
- (c) Wat kan Shell wel? Shell kan wel investeren in oplaadinfrastructuur voor elektrische voertuigen zodat mensen die het zich kunnen veroorloven om een elektrische auto te kopen, niet worden afgeschrikt door de vrees dat de actieradius te gering is ("*range anxiety*"). En Shell doet dat ook. Shell heeft – door middel van zeer aanzienlijke investeringen – na Tesla nu het op één na grootste openbare oplaadnetwerk voor elektrische voertuigen ter wereld qua landen waar zij actief is.⁹⁵

Shell heeft momenteel meer dan 54.000 openbare oplaadpunten voor elektrische voertuigen.⁹⁶ Shells laadnetwerk, Shell Recharge, is momenteel actief in ongeveer 33 landen.⁹⁷ Tegen 2030 verwacht Shell er ongeveer 200.000 te hebben, dus een verviervoudiging.⁹⁸ En u kunt zien hoe snel dat gegroeid is sinds 2020.

---

⁹⁴ Productie S-123, A. Hawkes, 15 december 2023, *Second Expert Report of Professor Adam Hawkes*, par. 4.4(1).

⁹⁵ Shell plc, 14 juni 2023, *Capital Markets Day 2023, Prepared Remarks*, p. 34: https://www.shell.com/investors/investor-presentations/capital-markets-day-2023/_jcr_content/root/main/section/simple/text_1695238364_copy_695577015.multi.stream/1694678243045/9cf9e3d9f64195a515504da5b256fa72e0164c61/cmd23-slides-with-prepared-remarks.pdf. "*We have the second-largest public EV network among global players after Tesla in terms of country reach.*"

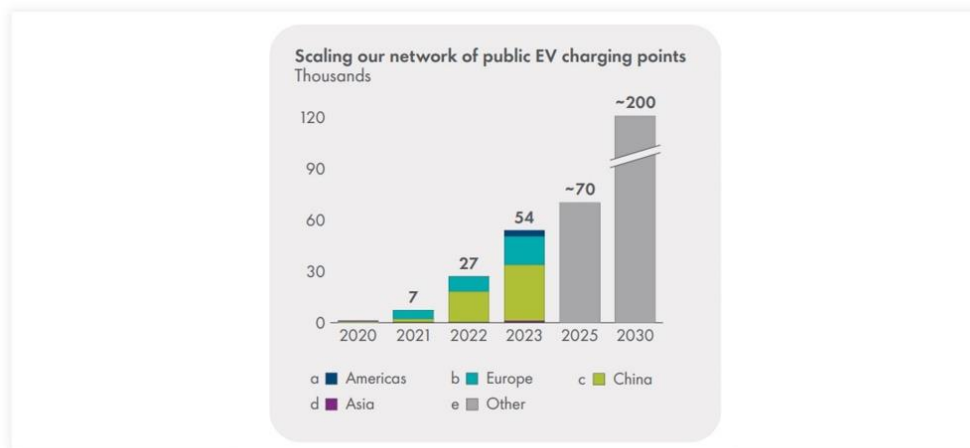
⁹⁶ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 29.

⁹⁷ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 37.

⁹⁸ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 29.

Shells toenemende oplaadpunten voor elektrische voertuigen

Bron: Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 29

1.5.38 **Ten derde, scheepvaart en zwaar wegtransport:** 2,5% van de wereldwijde uitstoot wordt veroorzaakt door goederentransport per schip, terwijl 80% van de totale tonnage aan goederen hiermee wordt vervoerd.⁹⁹ Net als in de luchtvaart zijn commercieel levensvatbare alternatieven nog niet op schaal beschikbaar voor de scheepvaart. De gehele transportsector vertegenwoordigt ongeveer 23% van de wereldwijde CO₂-emissies uit energie, waarvan bijna een kwart, voor rekening komt van het zware vrachtvervoer over de weg.¹⁰⁰

- (a) Shell kan het tempo waarin de technologie voor koolstofarme schepen en vrachtwagens wordt ontwikkeld en nieuwe wagenparken worden uitgerold niet opvoeren. Wat Shell wel kan en doet, is investeren in opkomende alternatieve technologieën zoals waterstof en biobrandstoffen.
- (b) LNG is momenteel de brandstof met de laagste CO₂ die op grote schaal beschikbaar is voor de scheepvaart.¹⁰¹ Ongeveer 5% van de tonnage wordt momenteel aangedreven met LNG, dat tot 23% minder uitstoot aan broeikasgassen per eenheid energie heeft ten

⁹⁹ Zie <https://unctad.org/publication/review-maritime-transport-2021> en Productie S-125, IEA, 24 oktober 2023, *World Energy Outlook 2023*, p. 268

¹⁰⁰ Productie S-125, IEA, 24 oktober 2023, *World Energy Outlook 2023*, p. 268. De bron en de hoeveelheden (in Mt CO₂) voor de aldaar getoonde uitsplitsing van de IEA zijn ontleend aan IEA World Energy Outlook Data voor 2023, met gebruikmaking van data over 2022. Transport (23%) is berekend als 7874/19851 (transport, industrie en gebouwen tezamen) = 39.6%. 39.6% x 20,293 (eindgebruik) = 8048.9, 8048.9/(20,293+14,822 i.e. eindgebruik vermeerderd met emissies van de elektriciteit en warmte sectoren) = 22.92%; de berekening voor zware vrachtauto's gebruikt dezelfde methodiek met 1.812 (Mt CO₂) als de waarde voor 2022 voor zware vrachtwagens.

¹⁰¹ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 23.

opzichte van conventionele brandstoffen.¹⁰² Hier wordt ook vermeld dat 25% van alle nieuwe schepen in bestelling wordt ontworpen met LNG-aandrijving. Shell heeft een van 's werelds grootste LNG-tanknetwerken van havens en bunkerschepen ontwikkeld op belangrijke handelsroutes, waardoor meer klanten voor LNG kunnen kiezen. LNG biedt ook decarbonisatie op lange termijn door middel van bio-LNG wanneer het aanbod daarvan wordt opgeschaald.

- (c) Shell behoort tot de grootste handelaars en mixers van biobrandstoffen ter wereld.¹⁰³ Dit is een belangrijk alternatief voor klanten, maar de kosten van deze brandstoffen zijn momenteel twee tot drie keer hoger dan die van fossiele brandstoffen.¹⁰⁴ Er zullen (naast de voordelen van schaalvergroting) beleidsmaatregelen nodig zijn om de resterende kloof tussen vraag en aanbod te dichten.¹⁰⁵ In de EU worden deze nu ingevoerd.¹⁰⁶

1.5.39 **Ten vierde, de industrie:** Het verminderen van de emissies van veel industriële processen met een hoge temperatuur, zoals cement- en staalproductie, vereist veranderingen in de infrastructuur en productieprocessen. En in veel gevallen bestaat de technologie om de uitstoot van deze processen te elimineren nog niet op commerciële schaal.

- (a) Bijvoorbeeld: kolen vertegenwoordigen meer dan 60% van de energie voor de Aziatische zware industrie (zoals staal).¹⁰⁷ De uitstoot van de Chinese staalsector alleen is groter dan de gecombineerde totale uitstoot van Duitsland, Engeland en

¹⁰² Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 17.

¹⁰³ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 36 en 37. Dit betreft ook de volumes van Shells joint venture Raizen.

¹⁰⁴ Zie: <https://www.iea.org/energy-system/low-emission-fuels/biofuels>; onder het kopje "*Technology deployment*".

¹⁰⁵ Productie S-137, IEA, 2023, *Net Zero Roadmap, A Global Pathway to Keep the 1.5°C Goal in Reach, 2023 update*, p. 143.

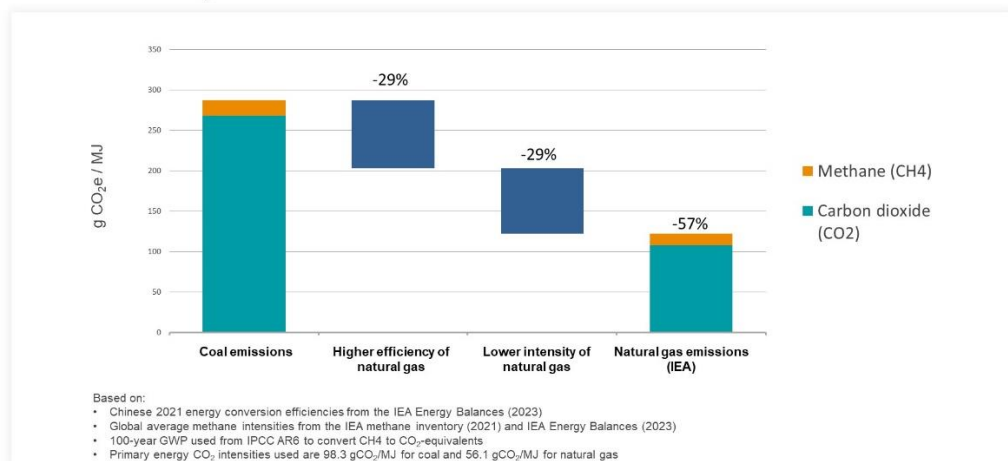
¹⁰⁶ Verordening (EU) 2023/1805 van het Europees Parlement en de Raad van 13 september 2023 betreffende het gebruik van hernieuwbare en koolstofarme brandstoffen in het zeevervoer, en tot wijziging van Richtlijn 2009/16/EG. Op grond van deze Verordening zullen grote schepen – waarvan Shell er veel bedient – die Europese havens aandoen worden verplicht om de broeikasgasintensiteit van de verbruikte energie in 2030 met 6% te hebben verminderd. In het daaropvolgende decennium zal dit nog sneller moeten gebeuren: 14,5% in 2035 en 31% in 2040. Zie ook: Schriftelijke pleitnota tijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.3.3(b).

¹⁰⁷ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 23.

Turkije.¹⁰⁸ Voor die sector is omschakelen van kolen naar gas op dit moment de beste oplossing om de benodigde hoeveelheid energie op betrouwbare wijze te leveren (wat duurzame alternatieven nu nog niet kunnen). Hiermee kan de uitstoot van die sector per gebruikte energie-eenheid met meer dan de helft verminderen.¹⁰⁹ In een vervolgstap kan dan weer worden overgeschakeld op groene waterstof. Waar gas gebruikt blijft worden, kan dan gebruik worden gemaakt van CCS-technologie.¹¹⁰

- (b) Shell heeft geen controle over het tempo van de technologische innovatie die nodig is om dergelijke industriële processen wereldwijd koolstofarm te maken. Wat Shell wel kan doen is investeren in emissiearme productie van LNG en in LNG-installaties, die een rol zullen spelen bij de overgang van de staalproductie van steenkool naar gas.
- (c) Daarnaast is voor veel industriële processen elektriciteit nodig. Door in China over te schakelen van kolen naar gas voor het opwekken van elektriciteit kan de uitstoot met meer dan 50% worden verminderd:

Omschakeling van kolen naar gas in Chinese elektriciteitsproductie

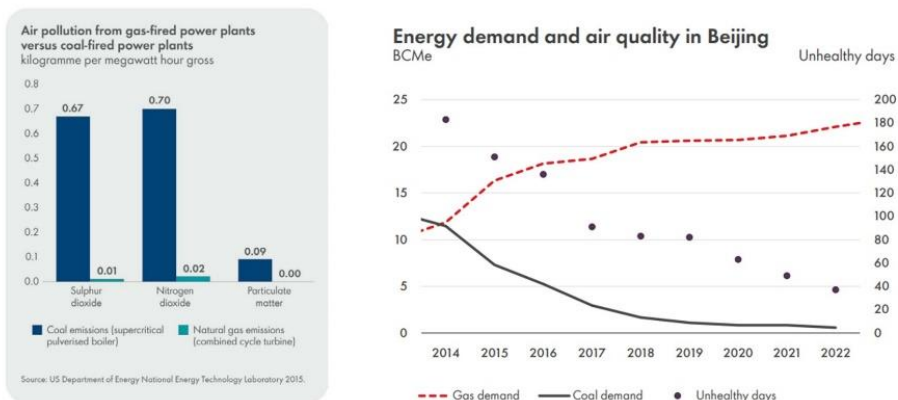
¹⁰⁸ Productie S-255, Shell plc, 14 februari 2024, *Shell LNG Outlook 2024*, p. 7.

¹⁰⁹ Productie S-150, Mission Possible Partnership, september 2022, *Making Net-Zero Steel Possible, Steel Transition Strategy*, p. 10.

¹¹⁰ Productie S-150, Mission Possible Partnership, september 2022, *Making Net-Zero Steel Possible, Steel Transition Strategy*, p. 10.

- (d) De overgang van kolen naar gas heeft ook andere voordelen, zoals een verbetering van de lokale luchtkwaliteit¹¹¹:

Omschakeling van kolen naar gas verbetert luchtkwaliteit

Bron: Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 22; Productie S-255, Shell plc, 14 februari 2024, *Shell LNG Outlook 2024*, p. 8

- (e) Shell kan ook investeren in groene waterstof ten behoeve van de industrie. En dat doet Shell; zie Holland Hydrogen I.
- (f) Wat Shell verder kan doen is investeren in technologieën om industriële emissies af te vangen voordat ze in de atmosfeer terechtkomen (CCS). Shell doet dit ook. Shell heeft bijvoorbeeld in Canada de *Quest*-faciliteiten ontwikkeld, waarbij sinds de start in 2015 al 8,8 miljoen ton CO₂ is afgevangen en opgeslagen.¹¹² Dit project is samen met de Canadese overheid opgezet. Shell maakt ook deel uit van de *joint venture* die momenteel in Noorwegen het *Northern Lights*-project uitvoert dat tot 1,2 miljoen ton CO₂ per jaar zal opslaan.¹¹³ Met dit project draagt Shell bij aan 's werelds eerste op scheepvaart gebaseerde CO₂ transport- en opslaginstructuur.¹¹⁴ Shell ontwikkelt samen met partners ook CCS-projecten in de Noordzee; zo heeft u kunnen lezen over Porthos en Aramis.¹¹⁵ Maar ook in Noord-Amerika en Azië.

¹¹¹ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 22; Productie S-255, Shell plc, 14 februari 2024, *Shell LNG Outlook 2024* p. 8.

¹¹² Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 39.

¹¹³ Productie S-288, Shell plc, 14 maart 2024, *Energy Transition Strategy 2024*, p. 39.

¹¹⁴ Zie nader Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 2.4.6.

¹¹⁵ Shell werkt samen met de Nederlandse overheid en andere bedrijven aan de ontwikkeling van het Porthos en Aramis CCS-project, dat een grootschalig netwerk van CO₂-transportinfrastructuur voor

- 1.5.40 Al deze voorbeelden illustreren hoe Shell bijdraagt aan het terugdringen van haar eigen emissies en hoe zij haar afnemers helpt hun emissies te verminderen. En om deze voorbeelden die wij hier en in de schriftelijke pleitnota hebben genoemd wat meer tot leven te brengen wil ik u nu graag een korte video tonen. Daarin vertellen drie medewerkers van Shell over hun werk en hoe zij bijdragen aan de energietransitie.

Tussenconclusie

- 1.5.41 Wat we vanmorgen besproken hebben, illustreert de gelaagdheid van de vragen van de energietransitie en het energietrilemma. Er komt veel bij kijken. Zoals ook de Rechtbank onderkende, is "*de energietransitie een complex, veelomvattend en met inherente onzekerheden omgeven vraagstuk.*"¹¹⁶ In plaats van het primaat aan de politiek te laten en de vordering af te wijzen, heeft de Rechtbank hier de verkeerde afslag genomen. Wij zullen dit na de pauze en morgen nader toelichten.

***

Europese bedrijven moet opleveren. Zie Schriftelijke pleitnota zijdens Shell plc, d.d. 19 maart 2024, par. 3.5.2.

¹¹⁶ Vonnis, r.o. 4.4.31, slot.